Piteşti

Restituiri

Revistă document a Centrului Cultural Piteşti

Anul XIII
Nr. 1 (35)/2015
Serie nouă

ZIUA ÎNTÂI: 13 MAI 1656

Sfinţirea Bisericii Domneşti din Piteşti

Sumar

Restituiri Pitești

Adresa redacţiei:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 216348, 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

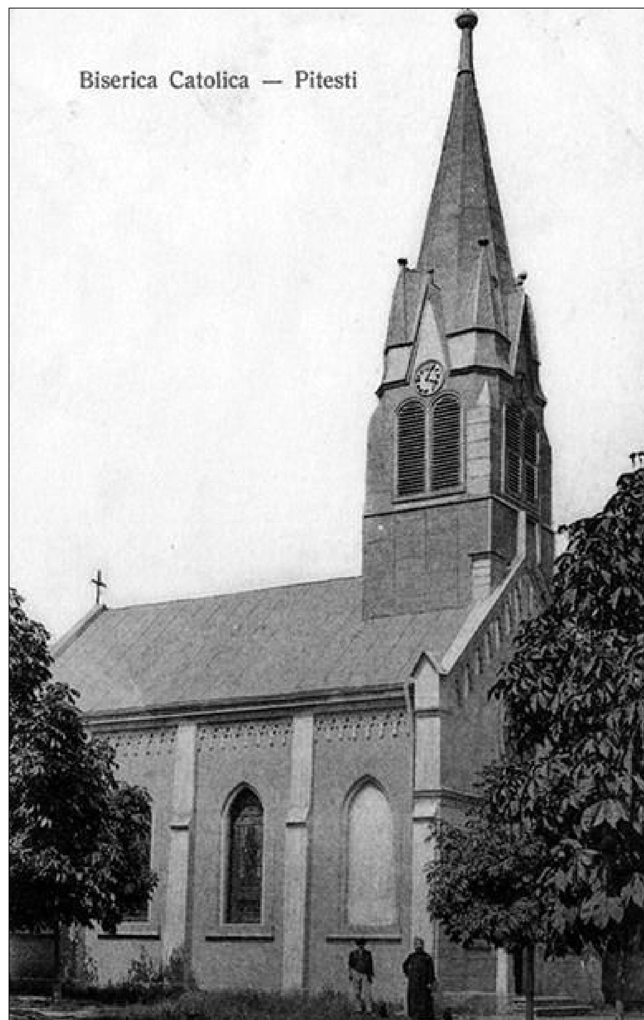
Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

ISSN: 1583-5863
Editor: Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

Memoria cărții poștale

Biserica Sfântul Nicolae - Pitești

Biserica Domnească din Piteşti și Strada Doamna Bălașa

Semnificații istorice, juridice și religioase ale libertății de conștiință

dr. Marius ANDREESCU

I. Despre conştiinţă, lege şi libertate. Conştiinţa este esenţa şi particularitatea omului prin care acesta se raportează la natură, societate, dar şi la propria sa fiinţă şi, în mod deosebit, la Fiinţa Supremă. Părintele Arsenie Boca vorbea despre conştiinţă ca fiind „un grai tăcut şi o chemare lină" prin care omul poate să se reconstruiască ca fiinţă spirituală, să îşi regăsească structura sa autentică, dincolo de precarităţile şi patimile existenţiale, într-un cuvânt să redobândească libertatea autentică, spirituală pentru iubirea infinită şi indefinită de Dumnezeu şi de oameni. Fericitul Augustin spunea şi el că „în noi este ceva mai adânc decât noi înşine", referindu-se tot la conştiinţa omului, cu deosebire la conştiinţa de sine.

Părintele Arsenie Boca afirma: ''*Libertatea de conştiinţă este cel mai adânc bun spiritual pe care îl are omul la îndemână în viaţa sa''*. Într-adevăr, conştiinţa umană înţeleasă în complexitatea, înălţimea şi profunzimea ei este temeiul vieţii bilogice şi spirituale, punctul de la care începe efortul pentru ca omul să fie demn de libertatea pe care el însuşi o prescrie în primul rând ca lege morală şi de aici şi ca ordine juridică .

Nu ne propunem o analiză sau o prezentare a ceea ce conştiinţa reprezintă în doctrina filosofică sau în teologie, cu deosebire în credinţa ortodoxă. O astfel de încercare ar depăşi cu mult spaţiul pe care îl avem la dispoziţie şi posibilităţile noastre. Încercăm, prin aceste rânduri, să punem în evidenţă, din perspectiva omului în existenţa sa socială, semnificaţii juridice şi religioase ale conştiinţei aşa cum apar ele exprimate din perspectiva ştiinţei dreptului şi a jurisprudenţei. O astfel de abordare va duce inevitabil la concluzia că soluţiile cu adevărat valoroase pe care dreptul le oferă pentru a garanta libertatea conştiinţei au ca temei adevărurile de credinţă, dar şi adevărurile filosofice recunoscute ca atare, prin care conştiinţa este înţeleasă.

Important de subliniat este faptul că mai înainte de a fi transpusă în norme juridice, conştiinţa este o dimensiune naturală prin care omul devine ceea ce este şi se diferenţiază în mod categoric de orice altă formă existenţială. Astfel, realitatea naturală în manifestările sale existenţiale se transformă conform legilor cauzalităţii, cum ar spune Kant. Spre deosebire faţă de natură, omul prin conştiinţa sa şi în forma sa supremă, conştiinţa de sine nu se transformă, ci devine conform legilor libertăţii, după spusele aceluiaşi mare filosof. Aşa putem înţelege gândurile părintelui Teofil Părăian: omul devine spre ceea ce este el, adică spre descoperirea şi realizarea conştiinţei de sine.

Se discută în politologie şi filosofie şi de o conştiinţă socială. În opinia noastră, acest concept este o construcţie gnoseologică, a cărei existenţă în plan teoretic este derivată şi condiţionată de singura formă ontologică a conştiinţei, şi anume, conştiinţa omului în individualitatea şi personalitatea sa. Este interesant faptul că juridicul exprimă acest fapt, în sensul că garantează nu conştiinţa socială ca şi structură teoretică şi abstract, ci numai conştiinţa individuală legată indisolubil de persoană. Este remarcabil că dreptul a preluat mai mult sau mai puţin elaborat valorile teologice şi filosofice fundamentale privind înţelegerea omului ca persoană în existenţa sa socială, în sensul că în mod constant se afirmă teza potrivit căreia titularul drepturilor fundamentale nu poate fi decât omul în individualitatea sa, ca persoană şi nu ca individ, dar nu un grup, o colectivitate sau societatea ca atare. Desigur, deoarece starea juridică a omului este existenţa sa exterioară în social şi în mediul natural, titularul oricărui drept fundamental îl poate exercita, dacă avem în vedere această stare juridică a sa, în mediul social în care se află. Astfel, orice libertate individuală este şi socială prin existenţa juridică a omului în exterioritatea sa socială.

Ar mai fi de adăugat că libertatea conştiinţei face parte din aşa-numitele drepturi naturale ale omului, preexistente, în opinia unor autori, consacrărilor în norme constituţionale sau de altă natură. Această teză pe care spaţiul nu ne permite să o dezvoltăm este demnă de a fi reţinută pentru a clarifica, într-o oarecare măsură, raportul dintre libertăţile (drepturile) omului, iar pe de altă parte, normele juridice (legile pozitive). Nu legea este aceea care determină şi dă conţinut libertăţilor individuale şi drepturilor fundamentale, ci invers, legitimitatea oricărei legi decurge direct din modul în care libertăţile şi drepturile fundamentale, preexistente, sunt reflectate în norma juridică. Apreciem că acesta este un imperativ social pentru a contura în acest fel posibilitatea libertăţii omului în mediul social. În ipoteza în care libertatea este determinată de lege, înţeleasă ca act normativ şi nu ca lege morală, realitatea dominantă în care libertatea se manifestă este neautenticul şi constrângerea, deoarece orice lege juridică, prin esenţa sa, este o formă de limitare şi de restrângere sau condiţionare, într-un cuvânt de constrângere a libertăţii omului.

Se poate spune că într-o astfel de ipoteză poate să se manifeste şi o contradicţie distructivă între lege în înţelesul ei juridic şi libertatea omului, inclusiv libertatea conştiinţei. Dacă se ajunge la situaţia în care legea este o construcţie care reflectă drepturile naturale preexistente ale omului, atunci se poate vorbi de o libertate autentică, garantată prin actul normativ şi nu construită de norma juridică. Este demn de subliniat faptul că în instrumentele juridice universale, clasice, privind drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, în mod obişnuit există formula potrivit căruia „statele *recunosc* drepturi şi libertăţi fundamentale", prin urmare nu le construiesc normativ şi nu le impun ca un dat juridic. Aceasta nu este numai o simplă formulă juridică, ci exprimă un gând fundamental al caracterului derivat al legii din valori existenţiale fundamentale anterioare, am spune noi, inclusiv din adevăruri de credinţă.

Există o contradicţie unilaterală, cum ar spune Constantin Noica, între lege şi libertate, dacă acceptăm idea caracterului derivat al legii faţă de valorile libertăţii. Astfel, *legea nu poate contrazice libertatea omului, dar libertatea omului poate contrazice legea.*

Aceste succinte considerente le considerăm necesare pentru a stabilii cadrul analizei noastre de mai jos.

II. Sensuri istorice. O analiză istorică a evoluţiei libertăţii de conştiinţă poate fi realizată pe mai multe planuri: filosofic,

politologic, sociologic sau juridic. Ne rezumăm a marca dimensiunea istorică a libertăţii de conştiinţă, aşa cum se reflectă în principii şi norme juridice din epoca contemporană.

Semnificativă este Declaraţia Drepturilor Omului şi Cetăţeanului adoptată în 1789, în Franţa, care stabileşte principii valabile şi pentru epoca modernă. Astfel, în art. 4 se dă o definiţie a libertăţii ce în prezent rar poate fi întâlnită în constituţiile moderne: „Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu este în detrimentul altuia; astfel, exercitarea drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât pe acelea care asigură celorlalţi membri ai societăţii posibilitatea exercitării aceloraşi drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege". Semnificative sunt şi dispoziţiile cuprinse în art. 5 prin care se consacră caracterul de excepţie a restrângerii libertăţii, indiferent de formele acesteia , considerată a fi un drept natural: „Legea nu are dreptul să interzică decât acţiunile dăunătoare societăţii. Tot ceea ce nu este interzis prin lege nu poate fi oprit şi nimeni nu poate fi constrâns să facă ceea ce ea nu-i ordonă". Reglementările mai sus-menţionate instituie un principiu fundamental aplicabil şi libertăţii de conştiinţă, respectiv „*coexistenţa libertăţilor*" prin care se defineşte orice societate democratică, fiind totodată şi o condiţie a statului de drept. Constituţionaliştii francezi din epoca respectivă au fost preocupaţi să dea o formă juridică, cu valoare constituţională, libertăţii de conştiinţă şi libertăţii de exprimare, ambele drepturi condiţionându-se reciproc. Dispoziţiile art. 11 din acelaşi document arată că: „Libera exprimare a gândirii şi a opiniilor este unul dintre cele mai preţioase drepturi ale omului; orice cetăţean poate deci să vorbească, să scrie, să tipărească în mod liber, cu condiţia să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăţi în cazurile determinate de lege". Este o afirmare clară a dreptului inviolabil absolut al libertăţii de gândire şi al libertăţii de exprimare, singurele limite fiind cele stabilite de lege.

Spre deosebire de multe dintre reglementările constituţionale moderne, în art. 12 din acest document se garantează în mod real şi nu numai formal drepturile omului şi, implicit, libertatea de conştiinţă, pentru că se instituie o obligaţie pozitivă a statului de a le apăra, precizându-se şi finalitatea unei astfel de acţiuni, ce nu poate fi decât interesul public: „Garantarea drepturilor omului şi cetăţeanului necesită o forţă publică. Această forţă este, deci, instituită spre binele tuturor şi nu în folosul particular al acelora cărora îi este încredinţată".

Consacrarea şi garantarea drepturilor fundamentale ale omului este o condiţie necesară pentru ca o societate să fie considerată democratică. Art. 16 reprezintă o succintă şi elocventă definiţie a democraţiei şi constituţionalismului: „Orice societate în care garantarea drepturilor nu este asigurată, nici separarea puterilor n-are constituţie". Prin urmare, este o definiţie materială a constituţiei şi constituţionalismului şi nu una formală. Simpla existenţă a unei legi fundamentale nu este suficientă pentru a realiza o societate democratică. Este nevoie, aşa cum au precizat constituţionaliştii francezi, de realitatea consacrării şi garantării acestor drepturi prin conţinutul legii fundamentale, dar şi prin interpretarea şi aplicarea acesteia.

Tradiţiile democratice ale constituţionalismului românesc din perioada contemporană marchează istoric consacrarea şi garantarea libertăţii de conştiinţă, ca drept fundamental. Ne referim în special la dispoziţiile cuprinse în Constituţia României din 1866, care pentru prima dată în ţara noastră oferea o recunoaştere juridică a libertăţii de conştiinţă. Astfel, dispoziţiile art. 21 cuprindeau o formulare de esenţă, prin care libertatea conştiinţei era considerată ca un drept natural: „Libertatea conştiinţei este absolută". Conţinutul acestui drept fundamental avea în vedere în mod explicit garantarea libertăţii religioase. Mai mult decât atât, religia ortodoxă şi biserica ortodoxă erau consacrate constituţional: „Libertatea tuturor cultelor este garantată, întrucât însă celebraţiunea lor nu aduce atingere ordinii publice sau bunelor moravuri. Religiunea ortodoxă a răsăritului este religiunea dominantă a statului român. Biserica ortodoxă română este neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-şi însă unitatea ca biserică ecumenică a răsăritului în privinţa dogmelor". Acestea sunt formulări juridice care exprimă realitatea socială , specificul cultural şi religios al poporului român , fără însă a se îngădui exclusivismul religios şi intoleranţa interconfesională. De altfel toată istoria poporului român, spiritualitatea sa, tradiţiile culturale afirmă clar şi elocvent toleranţa şi respectul faţă de toate confesiunile religioase.

Dispoziţii similare erau cuprinse şi în Constituţia din 1923, care practic relua conţinutul reglementărilor din Constituţia României din 1866.

Meditând la aceste realităţi istorice şi juridice, ne întrebăm în ce măsură actualele reglementări din documentele interne şi internaţionale privind libertatea de conştiinţă şi de exprimare răspund finalităţii naturale ale acestor drepturi şi exigenţelor valorice, şi nu numai formal juridice, ale societăţilor contemporane, al tradiţiilor religioase şi culturale ale statelor europene şi bineînţeles şi ale României. O astfel de întrebare este legitimă pentru că se poate constata în sfera politică, dar şi juridică o anumită rezervă sau reţinere în a recunoaşte şi a garanta în mod absolut libertatea de conştiinţă, în raport cu tradiţiile de cultură şi religie ale statelor. Cu titlu de exemplu ne referim la refuzul politicienilor de a consemna în tratatele constitutive ale Uniunii Europene identitatea cultural creştină a ţărilor membre ale acestei organizaţii, sau unele decizii ale Curţii Europene a Drepturilor Omului dar şi ale Curţii Constituţionale, care interpretează dispoziţiile normative privind libertatea religioasă aplicate cultului creştin, învăţământului religios sau simbolurilor de credinţă ortodoxe, în mod restrictiv sau condiţionat eludând astfel tradiţiile religioase ale poporului român, importanţa religiei, cu deosebire ortodoxe, pentru formarea morală a omului şi mai ales caracterul absolut, necondiţionat, al libertăţii religioase; singurele limite fiind legate de cerinţele respectării demnităţii omului, a spiritului de toleranţă interconfesional şi a principiilor legii morale unanim acceptate de spiritul comun al bunului simţ.

III. Înţelesuri juridice ale libertăţii de conştiinţă. Acest drept fundamental este prevăzut şi recunoscut în majoritatea declaraţiilor şi tratatelor internaţionale care se referă la drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, începând cu declaraţia universală din 1948. Stă la baza altor drepturi fundamentale, cum ar fi libertatea cuvântului, libertatea de asociere, libertatea presei. În esenţa sa, este un drept natural care prevede posibilitatea persoanei de a-şi putea exprima în particular sau în public o anumită concepţie despre lumea înconjurătoare, de a avea sau nu o credinţă religioasă, de a aparţine sau nu unui cult religios sau unei organizaţii de orice fel, recunoscută de ordinea constituţională existentă la un anumit moment dat. Exprimă în acelaşi timp şi libertatea de

a gândi, de a avea opinii, concepţii teoretice, sentimente, păreri, exprimate public, particular sau nu, fără ca cineva să poată interveni sau cenzura, sau cunoaşte, fără voinţa persoanei, aceste gânduri. Este un drept natural, pentru că omul se diferenţiază de celelalte forme de viaţă tocmai prin existenţa conştiinţei şi a libertăţii de a gândi, de a avea sentimente.

Conştiinţa omului nu trebuie să fie direcţionată prin mijloace administrative, ci ea trebuie să fie rezultatul libertăţii acestuia de a gândi şi de a-şi exterioriza gândul. Libertatea conştiinţei implică şi responsabilitatea morală şi de conştiinţă pentru gândurile exprimate. Responsabilitatea, inclusiv cea juridică, intervine numai în momentul în care gândul sau opinia sunt exprimate, situaţie în care pot leza demnitatea, onoarea sau libertatea de gândire a unui alt subiect de drept sau chiar ordinea socială sau ordinea de drept, de aceea libertatea conştiinţei este în strânsă legătură cu libertatea de exprimare, aceasta din urmă reprezentând tocmai posibilitatea recunoscută omului de a-şi exterioriza gândurile. În consecinţă, libertatea conştiinţei are un conţinut complex, al cărui conţinut juridic se exprimă în trei dimensiuni: libertatea de gândire, libertatea de conştiinţă şi libertatea de religie.

Libertatea de religie, ca aspect de conţinut al libertăţii de conştiinţă, înseamnă exteriorizarea unei credinţe, religii şi, în al doilea rând, libertatea de a adera la o organizaţie religioasă şi la ritualul practicat. Este necesar ca religia sau organizaţia religioasă să fie cunoscute prin lege de stat şi activitatea unui anumit cult religios să nu fie considerată ca fiind contrară ordinii de drept sau bunelor moravuri. Organizarea cultelor religioase, recunoscute de stat, este liberă şi se concretizează în statute proprii. În decursul timpului, raporturile dintre stat şi autoritatea religioasă pot fi catalogate în trei variante:

1. statul se confundă cu autoritatea religioasă;
2. statul sprijină autoritatea religioasă, dar se diferenţiază de aceasta;
3. statul adoptă o poziţie de indiferenţă faţă de autoritatea religioasă.

Constituţia României consacră separarea statului faţă de autoritate, dar obligă autoritatea statală să sprijine cultele recunoscute de lege, inclusiv prin mijloace financiare. Se proclamă totodată autonomia religioasă, în sensul că fiecare cult este liber să-şi organizeze forma de ritual, învăţământul, relaţiile cu adepţii cultului, relaţiile cu statul. Autonomia religioasă trebuie exercitată numai în condiţiile respectării drepturilor omului, a moralei publice şi a ordinii de drept.

Art. 29 din Constituţie se referă şi la raporturile dintre religii, după următoarele principii:

- egalitatea dintre credincioşi şi necredincioşi;
- impune cultivarea unui climat de toleranţă şi respect reciproc;
- sunt interzise orice forme, mijloace sau acte de învrăjbire religioasă.

Doctrina de specialitate relevă câteva aspecte interesante în legătură cu conţinutul juridic al libertăţii conştiinţei denumit uneori şi libertatea gândirii.

Astfel, o dimensiune importantă a conţinutului juridic este „*dreptul de a avea o convingere*". Acesta este un drept cu caracter general, protejează forul interior, adică domeniul convingerii personale şi al credinţelor religioase. Din punct de vedere juridic, dreptul de a avea o convingere nu poate fi supus unor restricţii, limitări, condiţionări sau derogări. Curtea europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg a relevat faptul că libertatea religiei constituie „unul dintre elementele vitale care contribuie la formarea identităţii credincioşilor şi a concepţiilor despre viaţă" – Hotărârea din 20 septembrie 1994, A.295 – A. Înţeles într-un sens larg de către instanţa europeană, de acest drept beneficiază atât credincioşii, cât şi ateii „agnosticii, scepticii sau persoanele neutre".

În opinia Curţii de la Strasbourg, „convingerea" - termen utilizat de către instrumentele juridice internaţionale - se distinge de simplele „păreri şi idei" şi desemnează „opiniile ce ating un anumit grad de intensitate, seriozitate, coerenţă şi importanţă" – Hotărârea din 25 februarie 1982, A.48. Subliniem o interesantă precizare a Curţii în acest sens: o credinţă care constă în esenţă sau exclusiv în cultivarea şi distribuirea unui stupefiant nu poate intra în sfera de aplicare a protecţiei juridice pe care o conferă Convenţia Europeană a Drepturilor Omului.

Dreptul de a avea convingeri se referă, aşadar, la faptul de a profesa convingeri spirituale sau filosofice care au un conţinut valoric, identificabil şi care în acest fel pot forma obiectul protecţiei juridice. Dreptul de a avea o convingere implică şi principiul neutralităţii statului faţă de convingerile morale şi politice. Această obligaţie de neutralitate exclude orice apreciere a autorităţilor statale cu privire la legitimitatea credinţelor, precum şi a modalităţilor de exprimare a acestora. Înţeles astfel, dreptul de a avea o convingere îmbracă un triplu aspect în plan juridic. El reprezintă, în primul rând, libertatea fiecărei persoane de a avea sau de a adopta o convingere sau o religie la libera sa alegere, fără însă a implica libertatea de a refuza valabilitatea unor prevederi legislative imperative, sprijinindu-se pe obiecţii, decurgând din anumite convingeri religioase.

Un al doilea aspect se referă la *libertatea de a nu avea o convingere sau o credinţă religioasă.* În acest fel, din punct de vedere juridic, individul este protejat contrar „unei eventuale obligaţii de a participa direct la activităţi religioase împotriva voinţei sale" (a se vedea în acest sens Hotărârea Curţii din 9 mai 1989, A.187).

În fine, *dreptul de a avea o convingere exprimă garanţia juridică a libertăţilor indivizilor de a-şi schimba convingerea sau religia fără a suferi vreo constrângere sau vreun prejudiciu.* În acest spirit, Adunarea generală a Naţiunilor Unite a adoptat, la 25 noiembrie 1981, Declaraţia privind eliminarea oricărei forme de intoleranţă şi de discriminare bazată pe credinţa religioasă sau de convingere, document internaţional care interzice „orice distincţie, excludere, restricţie sau preferinţă bazată pe credinţa religioasă sau pe convingere".

Libertatea de conştiinţă cuprinde în conţinutul juridic şi „*dreptul omului de a-şi manifesta convingerile*". Acest drept presupune libertatea oricărei persoane de a-şi exprima propriile convingeri, de a-şi exterioriza gândurile şi sentimentele, individual sau colectiv, public sau într-un cadru privat. Dreptul are o legătură cu libertatea de exprimare şi se referă în mod deosebit la manifestarea convingerilor religioase. Este interesant de subliniat faptul că, în opinia Curţii Europene, libertatea de a-şi manifesta religia include şi „dreptul de a încerca să-l convingi pe aproapele tău".

Expresie socială a libertăţii de gândire, de conştiinţă şi a religiei, cu consecinţe foarte diverse, libertatea de manifestare a convingerilor poate face obiectul unor restricţii în condiţiile prevăzute de lege. Jurisprudenţa europeană furnizează numeroase exemple de limitări aduse dreptului

indivizilor de a-şi manifesta convingerile, justificate de protejarea ordinii publice, ordinii de drept sau a ordinii morale, sau chiar a sănătăţii. Aşa cum se subliniază într-o hotărâre pronunţată la 25 mai 1993, Curtea Europeană reţine că: „Într-o societate democratică unde mai multe religii coexistă în cadrul aceleiaşi populaţii, limitarea dreptului indivizilor de a-şi manifesta convingerile se poate dovedi necesară pentru a concilia interesele diverselor grupuri şi a asigura respectarea convingerilor fiecăruia". Clauza de „ordine publică" permite în aceste situaţii protecţia libertăţii de gândire, de conştiinţă şi a religiei celuilalt şi condamnarea prozelitismului „de proastă calitate", caracterizat prin presiuni abuzive ce iau forma unei hărţuiri sau a unui abuz de putere. În acelaşi spirit, protecţia dreptului copilului la învăţătură, în cazul în care intră în conflict cu dreptul părinţilor la respectarea propriilor convingeri religioase, prevalează asupra acestuia din urmă.

Libertatea indivizilor de a-şi manifesta religia include participaţia la viaţa comunităţii religioase şi presupune ca aceasta din urmă „să poată funcţiona paşnic, fără ingerinţa arbitrară a statului" (a se vedea Hotărârea din 26 octombrie 2000 A.78). Statului îi revine obligaţia de a garanta nu numai pluralismul religios, dar şi pluralismul intern al unei anumite confesiuni religioase; în acest scop, el trebuie să nu arbitreze conflicte în materie de dogmă din cadrul unei comunităţi religioase şi să nu intervină în favoarea unei comunităţi sau alteia religioase.

Libertatea religiei trebuie interpretată aşa încât comunitatea religioasă să dispună de posibilitatea de a-şi asigura propria protecţie jurisdicţională, pe cea a membrilor săi şi a bunurilor sale şi, îndeosebi, a personalităţii sale juridice, în cazul în care conform dreptului intern doar cultele recunoscute pot fi practicate (a se vedea cauza Mitropolia Basarabiei ş.a. contra Moldovei, Hotărârea din 13 decembrie 2001: Refuz al autorităţilor de a recunoaşte oficial o Biserică).

IV. Libertatea gândirii, conştiinţei şi religiei în jurisprudenţa europeană. Cele trei noţiuni, respectiv: gândirea, conştiinţa şi religia, care formează obiectul protecţiei art.9 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului,cel mai important instrument juridic european în această materie, sunt strâns legate între ele. Noţiunile de „gândire", „conştiinţă" şi „religie", care apar în cuprinsul Convenţiei, subliniază conţinutul larg atribuit libertăţii de gândire. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CEDO) a estimat că noţiunea de convingere filosofică desemnează „ideile fondate pe cunoaştere şi raţionament cu privire la lume, viaţă şi societate ... pe care o persoană le adoptă şi le aplică în conformitate cu exigenţele propriei conştiinţe. Aceste idei pot fi descrise, pe scurt, ca fiind concepţia unei persoane despre viaţă, despre comportamentul omului în societate[1.]

Libertatea de gândire, de conştiinţă şi religie reprezintă unul dintre fundamentele unei societăţi democratice, în sensul Convenţiei: „ea figurează, în dimensiunea sa religioasă, printre elementele esenţiale ale identităţii credincioşilor şi ale concepţiilor despre viaţă, dar ea este totodată un bun preţios şi pentru atei, agnostici, sceptici sau indiferenţi. Acest lucru decurge din pluralismul – scump plătit de-a lungul secolelor, necesar unei asemenea societăţi"[2].

Jurisprudenţa C.E.D.O. relevă două aspecte majore ale dreptului garantat de art. 9: a) libertatea individului de a adopta o convingere pe care să o manifeste; b) libertatea individului de a face sau nu parte dintr-un grup, inclusiv un cult religios şi de a-l apăra atunci când consideră necesar[3]. Majoritatea cazurilor în legătură cu încălcarea dispoziţiilor art. 9 din Convenţie au pus în discuţie libertatea religioasă. Instanţa internaţională de la Strasbourg a subliniat importanţa respectării pluralismului şi a toleranţei între diferitele grupuri religioase. În relaţiile cu diferitele religii, culte şi credinţe, statul trebuie să fie neutru şi imparţial „rolul autorităţilor în acest caz nu este de a elimina cauza tensiunilor, eliminând pluralismul, ci de a se asigura că grupurile opuse unul altuia se tolerează"[4.]

Libertatea gândirii, a conştiinţei şi religiei impune obligaţia statului de a nu exercita niciun fel de constrângere la nivelul conştiinţei individului. Comisia Europeană a arătat că art. 9 protejează ceea ce se numeşte „forul interior" al persoanei, adică acele domenii ale convingerilor strict personale şi actele strâns legate de acestea. Totuşi, acest text nu protejează orice comportament social bazat pe anumite convingeri. Dreptul garantat de art. 9 nu este absolut, deoarece într-o societate democratică, în care mai multe religii coexistă în cadrul aceleiaşi populaţii, este necesar ca această libertate să fie însoţită de limite care să concilieze interesele diferitelor grupuri şi să asigure respectarea convingerilor fiecăruia. Totodată, art. 9 al. 2 prevede posibilele restricţii ale libertăţii de conştiinţă, de gândire şi religie. În conformitate cu aceste dispoziţii, libertăţile consacrate de art. 9 pot forma obiectul unor restricţii, dacă acestea sunt prevăzute de lege, constituie măsuri necesare într-o societate democratică şi vizează unul dintre scopurile legitime prevăzute expres şi limitativ de Convenţie.

Respectarea condiţiei de proporţionalitate, ca relaţie adecvată între măsurile restrictive şi scopul legitim urmărit, formează obiect de analiză pentru instanţa internaţională. Desigur, şi în acest caz C.E.D.O. apreciază proporţionalitatea în raport cu natura dreptului protejat, situaţia de fapt, scopul legitim urmărit, felul şi intensitatea măsurilor restrictive aplicate, având în vedere respectarea principiului pluralismului şi a celor două criterii procedurale: „necesitatea într-o societate democratică" şi „marja de apreciere" recunoscută statelor contractante.

Instanţa de la Strasbourg admite că statele au o anumită marjă de apreciere în ceea ce priveşte ingerinţele în exercitarea acestei libertăţi, dar puterea acestora nu poate fi discreţionară. Jurisprudenţa este orientată spre o interpretare strictă a limitării libertăţii de conştiinţă şi religie, în raport de circumstanţele concrete ale cazului şi scopul legitim urmărit.

Astfel, în cauza Kokkinakkis versus Grecia[5], reclamantul, un adept al cultului „Martorii lui Iehova", a fost condamnat la închisoare şi amendă penală pentru infracţiunea de prozelitism, prevăzută şi sancţionată de legea statului pârât. Curtea a decis că încriminarea de către legea greacă a activităţilor de prozelitism ale adepţilor cultului „Martorii lui Iehova" nu este proporţională cu scopul legitim urmărit, respectiv protecţia drepturilor altora. Pentru a decide astfel, instanţa de la Strasbourg a făcut o diferenţiere între „mărturisirea creştină" şi, „prozelitismul abuziv". Prima corespunde limitelor de manifestare a libertăţii religioase, pe când prozelitismul abuziv înseamnă convingerea care se opune libertăţii de gândire, de conştiinţă şi de religie ale altora. Luând în considerare şi marja de apreciere recunoscută statului reclamat, C.E.D.O. constată că

autoritățile publice naţionale nu au demonstrat care sunt mijloacele abuzive prin care reclamantul a încercat să convingă şi pe alţii să adere la cultul său. În consecinţă, condamnarea reclamantului nu era necesară, măsura restrictivă nu este adecvată scopului legitim propus – protecţia drepturilor şi libertăţilor altora, deci nu este respectat principiul proporţionalităţii.

Într-un alt caz[6], în care a aplicat principiul proporţionalităţii, C.E.D.O. distinge între controlul exercitat de stat, pentru a constata dacă sunt îndeplinite condiţiile formale în vederea practicării unui cult, iar pe de altă parte, aprecierea din partea statului asupra legitimităţii credinţelor religioase. Reclamantul a fost condamnat de către statul pârât pentru că a înfiinţat o casă de rugăciuni fără a avea autorizaţia necesară din partea autorităţilor publice. Condamnarea reprezintă o ingerinţă în „libertatea de a-şi manifesta religia prin cult şi îndeplinirea ritualurilor", ingerinţă care s-a apreciat că urmărea realizarea unui scop legitim, prevăzut de art. 9 al. 2, respectiv protejarea ordinii publice. În ceea ce priveşte respectarea criteriului proporţionalităţii, C.E.D.O. are în vedere aspectele concrete ale cauzei. Totodată, se afirmă că: „dreptul la libertatea religioasă, aşa cum îl înţelege Convenţia, exclude orice apreciere din partea statului asupra legitimităţii credinţelor religioase sau asupra modalităţii de exprimare a acestora". Sistemul de autorizare poate să corespundă dispoziţiilor art. 9 numai dacă urmăreşte să asigure un control asupra condiţiilor formale. Condiţiile legale privind necesitatea autorizării desfăşurării unor activităţi religioase nu trebuie să aducă atingere libertăţii însăşi. În speţă, se constată că insubordonarea reclamantului faţă de o formalitate a legii nu este un motiv rezonabil pentru a justifica condamnarea acestuia. Această măsură afectează în mod grav libertatea religioasă a reclamantului, „ încât ea nu poate fi considerată proporţională cu scopul legitim urmărit şi nici, prin aceasta, necesară într-o societate democratică".

Principiul proporţionalităţii, aplicat în legătură cu garantarea exercitării dreptului prevăzut de art. 9, poate fi încălcat nu numai în situaţia în care autorităţile naţionale adoptă măsuri restrictive, dar şi în situaţia în care refuză nejustificat recunoaşterea unui cult sau a unei biserici, limitând în acest fel exercitarea libertăţii de religie. În cauza Mitropolia Basarabiei şi alţii versus Moldova, anterior citată C.E.D.O., a constatat că o biserică sau un organ al acesteia poate să exercite dreptul la libertatea religiei în numele credincioşilor săi. Refuzul guvernului de a recunoaşte biserica reclamantă constituie o ingerinţă în exercitarea libertăţii de religie, care urmăreşte un scop legitim şi anume protecţia ordinii şi a securităţii publice. Pluralismul şi buna funcţionare a democraţiei sunt valori esenţiale pentru a aprecia dacă refuzul statului pârât de a recunoaşte biserica reclamantă respectă principiul proporţionalităţii[7]. „C.E.D.O. trebuie să ţină cont de miză, adică de necesitatea menţinerii unui veritabil pluralism religios inerent noţiunii de societate democratică. Principiul pluralismului şi buna funcţionare a democraţiei impun ca statul să fie neutru şi imparţial în relaţiile cu diferitele religii. De aceea, autonomia comunităţilor religioase este esenţială pluralismului într-o societate democratică."

Pentru a determina amploarea marjei de apreciere a statului pârât, instanţa internaţională subliniază importanţa actului de recunoaştere al autorităţilor naţionale. Numai un cult recunoscut are personalitate juridică, deci poate să se organizeze şi să funcţioneze, poate să stea în justiţie pentru a-şi proteja patrimoniul. În raport cu aceste criterii C.E.D.O. apreciază că refuzul de recunoaştere a bisericii reclamante are asemenea consecinţe asupra libertăţii religioase, încât nu poate fi considerat proporţional scopului legitim urmărit şi nici necesar într-o societate democratică, în concluzie, art.9 din Convenţie a fost încălcat.

În legătură cu garantarea libertăţii de conştiinţă, de gândire şi de religie, se poate spune că principiul proporţionalităţii reprezintă un criteriu esenţial pentru a limita puterea discreţionară a autorităţilor publice şi pentru eliminarea abuzurilor prin restrângerea nejustificată a exerciţiului unui drept protejat de Convenţie. Astfel, în niciun caz, o procedură administrativă nu poate fi folosită pentru a impune condiţii rigide şi chiar prohibitive exercitării anumitor culte. Proporţionalitatea nu este o condiţie abstractă, ci este determinată de particularităţile fiecărui caz, dar aşa cum rezultă din jurisprudenţa instanţei de la Strasbourg, există şi premise valorice importante care determină evaluarea raportului de proporţionalitate dintre măsurile restrictive dispuse şi scopul legitim urmărit.

Curtea Constituţională a României are o jurisprudenţă contradictorie în special în privinţa garantării libertăţii de conştiinţă înţeleasă ca libertate religioasă Astfel, în anul 2012 a statuat că dispoziţiile normative privind obligativitatea învăţământului religios în şcoli nu contravin libertăţii de conştiinţă garantată de dispoziţiile art. 29 din Constituţie[8]. Dincolo de orice comentarii, reproducem unele considerente ale deciziei pe care le considerăm juste, în acord cu spiritul şi litera reglementărilor constituţionale: "Curtea constată că este asigurat dreptul părinţilor sau a tutorilor de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educaţia copiilor minori a căror răspundere le revine, întrucât potrivit dispoziţiilor de lege criticate, la solicitarea scrisă a elevului major, respectiv a părinţilor sau a tutorelui legal instituit pentru elevul minor, elevul poate să nu frecventeze orele de religie". Această decizie a Curţii Constituţionale corespunde jurisprudenţei majoritare a Curţii Europene de la Strasbourg.

În prezent, instanţa noastră constituţională a revenit nejustificat asupra jurisprudenţei în această materie şi printr-o decizie din noiembrie 2014 încă nepublicată a constatat neconstituţionalitatea dispoziţiilor normative privind învăţământul religios în şcoli. Ne îngrijorează, dar nu ne surprinde această decizie a Curţii Constituţionale deoarece se înscrie în tendinţa contemporană nefirească dar tot mai evidentă de abandonare a tradiţiilor culturale creştine ale poporului român, a spiritualităţii şi moralei creştine care au contribuit decisiv la menţinerea, continuitatea şi dezvoltarea fiinţei naţionale de-a lungul mileniilor; iar pe de altă parte la secularizarea tot mai accentuată a vieţii şi a societăţii cu consecinţa unor grave crize de sistem, în care includem şi criza valorilor şi a unui om redus la dimensiunea sa materială, în neputinţă de a-şi găsi sensul valoric al existenţei sale care este libertatea omului devenit spiritual.

V. Concluzii. *Conştiinţa* este o dimensiune ontologică a fiinţei umane, un *dat* care se constituie ca o particularitate existenţială a omului. *Conştiinţa de sine* este un *dar* divin pe care fiecare om îl poartă în sine ca vocaţie încă de la botez, dar care devine actual prin lucrarea teandrică a harului şi a omului. *Libertatea conştiinţei* se constituie şi se desăvârşeşte nu în relaţie cu lumea materială supusă determinismului şi cauzalităţii naturale şi implicit tuturor

precarităţilor existenţiale, ci prin raportare la universul valoric autentic ce decurge în mod firesc din relaţia de iubire a omului faţă de Dumnezeu şi faţă de semeni.

Forma juridică a libertăţii conştiinţei are ca esenţă libertatea conştiinţei de sine în înţelesul ei teologic. Spunea părintele profesor Dumitru Stăniloaie că „omul este în esenţa sa duh şi libertate". Libertatea omului are ca fundament libertatea conştiinţei care, prin credinţă, devine şi *conştiinţă de sine*. În acest fel se depăşeşte individualismul, egocentrismul, „eul" şi tot ceea ce înseamnă existenţa omului aruncat în lume după expresia lui Heidegger şi Sartre.

Libertatea conştiinţei este lungul drum, dar singura cale senină a omului către sine, către sinele său mai adânc, regăsit în infinitatea iubirii de Dumnezeu şi de oameni. Cum bine spunea Constantin Noica: „Trebuie să fii infidel eului în drumul către sine".

[1] Decizii şi rapoarte ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului, nr.25. Raportul din 16 mai 1980.

[2] Cazul Mitropolia Basarabiei şi alţii versus Moldova, Hotărârea din 13 decembrie 2001.

[3] Doina Micu, *Garantarea drepturilor omului,* Bucureşti, Editura All Beck, 1998, p .91.

[4] Cazul Mitropolia Basarabiei şi alţii versus Moldova, anterior citată.

[5] Hotărârea din 25 mai 1993.

[6] Cauza Monoussakis şi alţii versus Grecia, Hotărârea din 26 septembrie 1996.

[7] În cauza Agga versus Grecia, Hotărârea din 17 octombrie 2002, C.E.D.O. confirmă jurisprudenţa sa constantă potrivit căreia pluralismul este una dintre valorile societăţii democratice, în raport de care se stabileşte dacă restrângerea libertăţii conştiinţei, gândirii şi religiei este necesară şi respectă principiul proporţionalităţii: „Pluralismul, inerent într-o societate democratică, a fost cu greu cucerit de-a lungul secolelor. De aceea, este adevărat că într-o societate democratică poate fi necesar să se instituie restricţii pentru libertatea de religie, pentru a concilia interesele diferitelor grupuri religioase. Cu toate acestea, o asemenea restricţie trebuie să corespundă unei nevoi sociale imperioase şi trebuie să fie proporţională scopului legitim urmărit".

[8] A se vedea Decizia nr 306 din 27martie 2012 ,publicată în Monitorul Oficial nr 388 din 11 iunie 2012.

Emoţie şi eveniment excepţional în Ţara Românească (1600-1750)

Dr. Marin TOMA

Felul în care zâmbeşte o persoană dragă, cum îşi poartă părul, cum salută şi cum se comportă în anumite situaţii sunt fapte ale vieţii care nu rămân în istoria lumii şi adeseori nici măcar în amintirea noastră. Figura şoferului autobuzului pe care îl folosim zilnic să ajungem la serviciu, la părinţi sau la şcoală; silueta vânzătoarei de la magazin pe care adesea o admirăm; valorile morale ale dascălului pe care l-am iubit şi care ne-a influenţat viaţa sunt câteva dintre sutele de modele culturale pe care evenimentele cotidiene ni le aduc la cunoştinţă. Fiecare dintre noi avem un ritual propriu pe care îl punem în scenă în fiecare dimineaţă. Ne trezim şi ştim ce avem de făcut în acea zi; ce se aşteaptă de la noi să fim, să facem şi ce ne dorim noi ca să „îndulcim" acest ritual mult prea monoton şi repetitiv. Şi această realitate a fost dintotdeauna aşa, câtă vreme oamenii s-au organizat în comunităţi cu reguli, filosofii, conducători şi supuşi. În timp, în funcţie de evoluţia istorică, monotonia vieţii de zi cu zi a fost întreruptă de evenimente excepţionale. Prin impactul vizual deosebit, prin urmările teribile provocate, prin spectacolul deosebit oferit, acestea vor rămâne multă vreme în mentalul colectiv pe care îl vor transforma şi influenţa.

Excepţie de ce la cele descrise mai sus nu face nici spaţiul Ţării Româneşti în perioada 1600-1750. Cotidianul românesc era adânc înrădăcinat în lumea tradiţiilor populare şi a religiei. Evenimentele excepţionale cu o violenţă mare erau trăite prin prisma unei religiozităţi profunde, practice. Bolile, războaiele mari, jafurile, inundaţiile, cutremurele şi incendiile, foametea şi gerul extrem sunt adesea forme ale pedepselor divine pentru populaţia lipsită de credinţă şi sunt plasate într-un timp religios. Iată de ce în evul mediu românesc (la fel s-a întâmplat şi în Occidentul catolic, de altfel), comerţul cu obiecte sfinte şi cu nu mai puţin celebrele indulgenţe a atins cote de neimaginat. Evenimentele deosebite care au aprins imaginaţia şi frica românilor nu au fost doar de natură violentă. Putem aminti alaiurile domneşti şi cele care întâmpinau demnitari străini, marile slujbe bisericeşti; mai toate încheiate cu banchete cu mâncare, băutură şi muzică. Nunţi celebre, spectacole de circ, înmormântări deosebite, încoronări de domni etc., iată alte câteva exemple de evenimente excepţionale care întrerup monotonia vieţii de zi cu zi.

Fiecare dintre aceste evenimente erau interpretate de oameni potrivit pregătirii şi cunoştinţelor, precum şi a culturii pe care le deţineau. Şi mai ales prin prisma emoţiilor. Faptele lui Mihai Viteazul, pe care doar le amintim în acest studiu pentru că spaţiul nu ne permite o analiză mai amănunţită; tragica moarte a domnitorului Brâncoveanu şi a fiilor acestuia au creat emoţii nu doar în epocă, ci şi în secolele care au urmat. Atunci când ne raportăm la Mihai Viteazul şi la Constantin Brâncoveanu o facem prin prisma emoţiilor pe care povestea vieţilor celor doi mari domnitori români ni le generează. Emoţiile au fost cele care au contribuit la luptele teribile dintre familile boiereşti în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în Ţara Românescă. Şi victime efectelor acestora au fost atât poporul, cât mai ales familiile celor implicaţi (drama familiei Cantacuzino după moartea domnitorului Ştefan Cantacuzino este doar unul dintre exemple). Emoţii care nu vor fi uitate niciodată au fost produse în familiile de români de morţile celor dragi din cauza războaielor, ciumei, inundaţiilor şi foametei. Emoţii au fost generate de pierderea averilor în asemenea condiţii schimbătoare ale vieţii. Şi exemplele pot continua.

Unele dintre cele mai impresionante evenimente excepţionale de-a lungul evului mediu românesc, prin spectacolul de imagine pe care îl oferă, sunt cu siguranţă eclipsele şi cometele care puteau fi observate de români. Chiar şi astăzi, cu toate că ştiinţa le poate explica în cele mai mici detalii, traiectoriile cometelor, precum şi feluritele eclipse care pot fi vizibile cu ochiul liber provoacă reacţii diverse. Un prim exemplu este reprezentat de eclipsa din 1699:

Să se şti de când au perit sorile şi au dat turcii Caminiţa, leat 7207[1]

Eclipsa este văzută şi în Moldova şi dascălul Vasilie îşi notează şi el evenimentul:

Scris-am această svîntă liturghiia dascălul Vasilie Sturdza moldoveanul când au întunecat soarele în luna lui septevrie în 13 zile. Să să ştiia[2]*.*

O serie de mărturii, atât din Moldova, cât şi din Ţara Românească, menţionează eclipsa din 1748[3]. Amintim două dintre ele:

Se se ştiia de când au pierit soarele gioi în 14 (dzile) a lui iuliia, la 7 ciasuri de zi, şi 3 ciasuri au fost întunecat. Puţin rămăsese de o parte. Şi când s-au plinit 10 ciasuri, s-au plinit lumina. În dzilele pre bunui şi dreptu creştinului domnul Constantin Nicolaiu voevod, în domnie a trie, la leat 7256, iulie 14 dzile. Az erei zidar Rugină iscal.

Să să ştie de când au perit soarile în zilele pre luminatului şi înălţatului domnul Gligorie Ghica voivod, întru a doa domnie, la luna lui iulie, dni 14, 7256. Az popa Moise.

Evenimente excepţionale ale cotidianului Ţării Româneşti sunt şi feluritele alaiuri la care locuitorii oraşelor, în special cei ai Bucureştilor, luau parte. Un exemplu este cel menţionat de Chesarie Daponte în cronica sa care acoperă perioada 1648-1704:

Atunci a dat voe marelui dragoman ca să vie înainte la casa lui, care a venit pe Dunăre la Rusciuc şi de acolo la Bucureşti şi s-au întâlnit cu Constantin vodă Basarab, în timpul când era nunta Domniţii lui, Stanca, cu Radul Beizadea, fiul lui Iliaşcu Vodă; şi l-a primit cu mare cinste şi a fost socru din partea ginerelui. După aceea s-a săvârşit şi logodna Domniţei Ilinca cu fiul său Scarlat. A stat la Bucureşti ca zece zile, avându-l Domnul la mare cinste şi bună-primire şi când s-a pornit pentru Constantinopol l-a urmat cu alai pompos şi cu presente destule, dându-i îndeajuns oameni să-l acompanieze până la Constatinopol, unde ajungând a stat zece zile şi luându-şi soţia sa s-a dus la Adrianopol[4]*.*

În aceeaşi categorie de evenimente excepţionale pot fi încadrate şi mesele şi serbările domneşti, unele dintre ele fiind continuarea aşteptată a acestor alaiuri. Ceremonialul meselor domneşti cuprindea o componentă diplomatică reliefată cel mai elocvent în memoriile călătorilor străini. Până în perioada fanariotă, mesele erau binecuvântate de mitropolit care participa alături de domnitor la aceste evenimente. La fel de important era ritualul închinatului paharelor cu vin, realizat potrivit unei adevărate simbolistici a puterii (de cele mai multe ori, primul pahar era închinat suveranului de la Istanbul). Paul Strassburg, diplomat german, ne-a lăsat o descriere cuprinzătoare a ceremonialului domnesc de la curtea lui Leon Tomşa (1629-1632):

După ce s-a sfârşit convorbirea şi au avut loc negocierile, au răsunat cornurile şi trâmbiţele cu mare zgomot pentru a se începe prânzul. Partea din dreapta a mesei mi-a fost dată mie şi însoţitorilor mei, iar cea din stânga, domnului şi românilor săi. Înaintea domnului erau vase de argint, la mijloc vase de ceramică îngrijit lucrate şi smălţuite iar la capăt, talere şi blide de lemn. Bucatele nu se ridicau în tot timpul prânzului şi mai multe ceasuri în şir se tot puneau mereu felurile unele peste altele, încât s-au înălţat, cu încetul, într-o grămadă ca o movilă. Vinurile erau foarte bune la gust şi de soi foarte ales şi închinînd des cu paharul, convorbirea dintre oaspeţi ajungea tot mai prietenoasă şi mai liberă. În sfârşit, când domnul, ridicând o mare cupă a închinat pentru sănătatea şi biruinţa Maiestăţii sale, s-au descărcat câteva catapulte şi tunuri de aramă cu atâta răsunet încât se cutremura clădirea dărăpănată şi chiar vasele de pe masă se ciocneau între ele. Marii dregători şi boierii Ţării Româneşti, de câte ori închinau cu paharele pentru sănătatea şi propăşirea domnului lor; după îndatorirea lor, de tot atâtea ori îngenuncheau pe rând şi astfel goleau paharul în genunchi. În asemenea desfătări s-au prelungit cuvântările şi băutura până noaptea, când fiecare s-a întors la locuinţa sa[5]*.*

Evenimente excepţionale nu erau doar mesele domneşti servite în cinstea oaspeţilor străini. De Paşti şi în prima zi a noului an, de Sf. Vasile, domnul îşi invita boierii la o masă festivă. Cel care ne descrie pe larg aceste obiceiuri este italianul

Anton Maria del Chiaro care a publicat în anul 1718, la Veneţia, o lucrare despre viaţa socială şi politică a Ţării Româneşti sub domnitorii Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu şi Nicolae Mavrocordat. După încheierea slujbei religioase, potrivit relatărilor lui del Chiaro, lumea este chemată la masă în sunetul muzicii. Domnul şi boierii sunt serviţi înainte cu votcă şi dulceaţă, după care urmează ceremonialul spălării mâinilor. La masa propriu-zisă, întovărăşită de numeroase toasturi dublate de salve de tun, mitropolitul ocupă locul din dreapta domnitorului, urmat de ceilalţi boieri, în funcţie de demnitatea lor. Într-o cameră separată, se desfăşoară, după aceleaşi reguli, masa doamnelor[6]. O altă sărbătoare celebrată de domn printr-o masă oferită boierilor săi avea loc în ziua Sfântului Vasile, pe 1 ianuarie. Cu această ocazie, se puneau în scenă diferite jocuri pentru a înveseli atmosfera. De exemplu, atunci când strănuta un boier, domnul îi oferea un pahar de vin împreună cu un dar, de obicei postav pentru haine. La desert se serveau plăcinte cu răvaş în care boierii puteau găsi mesaje precum beţie, *râvnitor de domnie* sau altele. Mai exista obiceiul oferirii de daruri care constau în diferite materiale, desigur de mare preţ, pentru croirea de haine[7].

Din rândul evenimentelor excepţionale care îşi fac loc în cotidianul românesc, multe pagini de istorie sunt scrise cu negru de bolile şi epidemiile care au izbucnit, de cele mai multe ori din cauza perioadelor de războaie cărora li se asociau foametea şi condiţiile precare alimentare şi de igienă. Flagelul cumplit care va rămâne pentru totdeauna în mentalul colectiv european, nu doar românesc, va fi ciuma[8]. O primă menţiune (pentru perioada pe care o analizăm noi) este cea din 1660 când ciuma este asociată foametei şi invaziilor tătăreşti şi turceşti. Câţiva ani mai târziu, între anii 1676 şi 1677, o nouă epidemie de ciumă izbucneşte în Bucureşti, iar Duca şi marii boieri se refugiază la moşiile lor din provincie[9]. Ca umare a deselor epidemii de ciumă, sunt puse în practică primele măsuri de combatere a acesteia.

Prin urmare, este înfiinţat corpul cioclilor din foşti ciumaţi, acum imuni, care aveau rolul de a igieniza oraşul şi de a încerca să împiedice extinderea flagelului. Din cauza asediului Vienei şi a jafurilor oştilor combatante, foametea apărută a adus din nou ciuma. Câţiva ani mai târziu, în 1689 şi 1693, epidemiile izbucnesc din nou, în mod repetat şi populaţia îngrozită a Bucureştilor părăseşte oraşul, refugiindu-se în păduri şi munţi. Tot atunci, multe familiii boiereşti au încredinţat averea mânăstirilor şi nu puţine au fost cele care nu s-au mai întors spre a o revendica. În faţa ciumei care izbucneşte în capitală între 1706-1707, Brâncoveanu se refugiază la Târgovişte. Ciuma revine în Ţara Românească în 1718, din cauza războiul dintre turci şi austrieci.

Tabloul anarhiei sociale este completat de foametea cumplită care a lovit atunci oraşul Bucureşti. În 1735, în încercarea de a reduce efectele devastatoare ale ciumei, Grigore Ghica înfiinţează la Spitalul Pantelimon o secţie pentru bolnavii de ciumă:

Am socotit să zidesc şi să înalţ din temelie o sfântă şi dumnezeiască casă, unde şi spital de săraci să fie, însă nu numai de bolavi ce ar pătimi de alte boli trupeşti, ci de bolnavi cari din depărtarea lui Dumnezeu ar pătimi de boala ciumii, pentru că aci în ţară şi în oraşul scaunului domnesc al Bucureştilor aduce vremea acea cumplită năprasnică boală între oameni, uneori în vreme de iarnă, când săraci ca aceia, neavând nici între cei sănătoşi, nici pe afară a hălădui, pătimeşte ca patima cumplită şi amar pe geruri şi prin vifore nesuferite şi-şi răpesc viaţa…

Am hotărât domnia mea să li se facă nişte case acolea aproape, lângă îngrădişul spitalului, la un loc din afară, ca să fie întrânsele bolnavi, ca aceia de boala ciumii, păzindu-se ca la un lazaret să nu se amestice cu bolnavi cei din năuntru ce ar fi pătimaşi de alte boale[10].

După ciuma cumplită din 1737-1738 care a ucis în Bucureşti peste 30000 de oameni, acelaşi Grigore Ghica, revenit ca domn al Ţării Româneşti, reorganizează breasla cioclilor (1752). Formată din 20 de persoane, aceasta era condusă de un polcovnic de ciocli şi avea ca atribuţii: îngrijirea ciumaţilor, ridicarea şi transportarea bolnavilor de ciumă la spital, izolarea şi dezinfectarea caselor, cercetarea mahalalelor pentru a găsi posibili ciumaţi, îngroparea celor morţi. Breasla avea în rândul ei şi femei şi dispunea de o căruţă cu coviltir, fiind scutită de dări. Despre efectele teribile ale ciumei asupra mentalului colectiv românesc ne mărturisesc şi poeziile populare:

Foaie verde nalbă moale,/Adus-a un nor în poale/Noru în ţară s-a lăsat,/Peste oameni a plouat;/N-a plouat ploaie curată,/Ci cu ciumă amestecată!/Unde-ajunge picătura,/Se închid ochii şi gura:/Ochii să nu mai privească,/Gura să nu mai grăiască!/Plină-i ţara, mult e plină/De scaeţi, de mărăcină./Unde-s tufe prin potici,/Sunt morminte de voinici;/Unde-s tufele mai dese,/Mormânturi de jupânese;/ Unde-s tufele mai rari/Mormânturi de fete mari;/Unde-s tufele mai vii,/Tot morminte de copii[11].

Tot despre felul în care oamenii reacţionau în lungile perioade ale epidemiilor de ciumă, ne scrie Ionnescu-Gion:

În toate rândurile şi în tot decursul secolului XVIII, când ajungea punctul culminant al boalei, Bucurescii erau într-o groază nemaipomenită. Lumea se buimăcea cu desăvârşire. Se vedeau oameni care umblau zăpăciţi printre cadravre, infectându-se de mii de ori şi zicând altora vorbele care au rămas pe urmă ca locuţiune consacrată în limba noastră:

-Eh! Şi la urma urmelor, la ce-o să mă aştept: o moarte şi un cârlig, făcând alusiune la cârligul cu care cioclii trăgeau pe morţi din casă...

Unele uliţe erau închise de locuitorii lor cu munţi de mărăcini, de bolovani, de moloz, ca să nu viă ciumaţii pe acolo. Se lipiau ferestrele cu hârtie albastră ca să nu intre ciuma. Nu se mai zicea boalei ciumă, ci sfântă. Şi-o închipuiau ca o femeie cu picioarele de gâscă. Unii spuneau că au văzut-o plimbându-se într-o căruţă cu roatele făcute din căpăţâni de boieri mari, cu discurile făcute din coaste de fete mari, cu leocele făcute din oase de flăcăi şi cu osiele din oase de viteji[12].

O altă serie teribilă de catastrofe naturale care a influenţat într-un mod constant mentalul colectiv al românilor a fost cea reprezentată de cutremure. Apariţia periodică a acestora şi puţinele cunoştinţe ale populaţiei şi ale autorităţilor cu privire la natura cutremurelor au făcut ca panica să fie extrem de mare de fiecare dată când cutremurele erau puternice şi aveau replici care puteau fi simţite cu uşurinţă. O primă mărturie consistentă este din anul 1681:

Să se ştie când s-au cutremurat pământul de au fost cutremur mare, cât n-au mai pomenit altădată nimenea, luni noaptea spre marţi, la ciasuri 7 şi un sfertu, în postu Sântămăriei Mari, în zilele luminatului domnului nostrum Io Şerban voevod, august 8 dni, leat 7891[13].

Cutremurele au reapărut şi în prima parte a secolului al XVIII-lea, mai precis în 1718 şi 1724, după cum o demonstrează şi mărturiile de mai jos:

Cutremuratu-s-au pământul şi mănăstirea foarte tare, cât şi crucile de pe biserică şi uşile chiliilor s-au cutremurat, cât ne-am spământat toţi câti am fost în mânăstire. Februarie 27 dni, 7226[14].

La dichemvrie la zile 30 s-au cutremurat pământul, la 3 ceasuri din noapte. Şi am scris eu, Gheorghiţă Buş, leat 7233[15].

Mult mai puternic şi mai distrugător a fost însă cel din 1738 pentru care Ilie Corfus a cules 11 însemnări[16]. Cea mai detaliată este însemnarea numărul 12 pe care o redăm, în întregime, mai jos:

Mai 31, leat 7246, miercuri la trei ceasuri din zi, s-au cutremurat pământul foarte tare încât multe bolte şi ziduri ale mânăstirilor şi ale caselor au crăpat. Încă unile au şi căzut aici în Bucureşti iar afară multe biserici şi bolte s-au surpat de tot şi pământul pe alocurea s-au despicat şi au eşit apă cu miros de iarbă de puşcă şi de pucioasă. Şi la şase ceasuri iar s-au cutremurat mai încet. Şi la zece ceasuri tot într-acea zi iar s-au cutremurat. Tot într-această zi au început şi o sfântă icoană, chipul prea sfintii Născătoare de Dumnezeu a plânge până a doozi la o fată a arhimandritului, ce o ţinea Drăghici logofât din mitropolie.

Tot despre cutremurul din 1738 ne scrie şi Ionescu-Gion[17] care ne arată felul în care populaţia se raporta la urmările puternicului cutremur:

Fură minuni dumnezeieşti prin toată ţara: împrejurul Buzeului, pământul se deschise şi arunca din adâncuri un fel de „metal”, care avea culoarea aurului; trei femei fură înghiţite la Vălenii de Munte într-o crăpătură a pământului, care se deschise de odată. Mai multe zile de-a rândul, sguduiturile continuară, dar nu tot atât de tari. Lumea era îngrozită. Lângă Bucureşti, pământul se deschise şi rămase ca o prăpastie.

La fel de frecvente precum cutremurele, însă mult mai dăunătoare pentru locuitorii Ţării Româneşti, au fost inundaţiile. Slaba reacţie a autorităţilor, lipsa totală a acţiunilor de prevenire produceau mai întotdeauna pierderi de vieţi omeneşti şi pagube materiale. Ni s-au păstrat o serie de mărturii din epocă referitoare la revărsările Dâmboviţei în Bucureşti. Una dintre cele mai vechi datează de pe vremea lui Gheorghe Duca, însă informaţiile le aflăm dintr-un hrisov mai târziu al lui Şerban Cantacuzino din 31 mai 1679[18]. Mult mai elocvente pentru felul în care slujbaşii domneşti se mobilizau pentru a preîntâmpina urmările inundaţiilor sunt evenimentele din 1708, din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Măsurile clucerului Radu Popescu de a abate cursul Dâmboviţei pe matca veche duc la inundarea livezilor şi a morilor mânăstirii Radu Vodă. La 13 iunie 1708, Brâncoveanu îi scrie slugerului Radu Dudescu cu privire la cele întâmplate:

Dacă a fost văru-tău cu atâta minte, n-am ce face! Au trebuit când au făcut zăgazul să abată apa la matca cea veche, întâi să fie săpat şanţul, să dea cale apei, apoi să fie făcut zăgazul; iar el au făcut zăgazul şi şanţul n-au făcut şi iată dar ce stricăciune au făcut[19].

Elementele de habitat prezente în lumea românească în perioada studiată au reprezentat însumarea multor condiţii necesare izbucnirii incendiilor: casele din pământ şi lemn, acoperite cu paie, stuf, şindrilă; coşurile defecte, uliţele strâmte, inexistenţa unui serviciu de stingere etc. La toate acestea se adăugau şi jafurile şi invaziile externe, în special cele turceşti. Una dintre primele mărturii despre incendiile din Ţara Românească este cea a lui Paul de Alep care menţionează faptul că în cazul unui incendiu la biserică se trage clopotul „în dungă”. Incendiul din 1704 din Bucureşti afectează Hanul Şerban-Vodă, prăvălii şi case, în timp ce 12 ani mai târziu este ars chiar centrul Bucureştilor şi uliţele Abagiilor şi Mărgelarilor. În 1719, curtea domnească şi mânăstirea Sf. Gheorghe ard şi ele în incendiu. Două decenii mai târziu, în 1739, pe 27 februarie, din cauza gunoiului strâns în curtea mânăstirii Sf. Sava a izbucnit un incediu care a distrus zeci de case, prăvălii şi chilii bisericeşti[20].

Evenimentele excepţionale pot fi însă extrem de variate ca manifestare în mentalul colectiv. Spre exemplu, Ionescu-Gion ne menţionează în Istoria Bucurescilor că pe timpul cât oraşul a fost ocupat de armatele turceşti conduse de Sinan Paşa, locuitorii au avut prilejul de a vedea 150 de cămile aduse de căpetenia otomană. Cu greu ne putem închipui curiozitatea pe care aceste animale au produs-o în minţile bucureştenilor. De altfel, dintre acestea, la scurtă vreme, peste 100 au fost capturate de oştile lui Mihai:

Să adăugăm, pentru a completa tabloul Bucurescilor, în septembrie şi octombrie 1595, şi un număr respectabil de cămile, cam 150, care colindau uliţele Bucurescilor pe când se lucra la fortificaţiuni şi din care o sută căzură mai târziu în mâinile soldaţilor lui Mihai[21].

Multe au fost jafurile şi războaiele care au perturbat cotidianul Ţării Româneşti şi Moldovei în secolele XVI-XIX. Câteva momente au rămas însă în mentalul colectiv din cauza tragediilor întâmplate. În toamna anului 1737, trupe otomane au jefuit oraşul Târgovişte şi au găsit bogăţiile palatului şi vechii Mitropolii pe care le-au vândut în târguri şi pieţe spre deznădejdea locuitorilor:

Tot acum, în 12 septembrie 1737, turcii pradă atât de cumplit mitropolia cea bătrână a Târgoviştii şi palatul domnesc şi reuşesc să găsească îngropate mai bine de optzeci de lăzi pline cu argintăria şi aurăria Mitropoliei lui Neagoe Basarab şi Petru-Vodă Cercel. Fu în Târgovişte şi Bucureşti o jale fără nume, când se văzu şi se auzi că turcii vând în piaţă la ovrei şi la armeni candelele, potirele, vasele sfinte ale catedralei târgoviştene. Stofele cusute în sârmă de aur erau date pe nimic şi sfeşnice împodobite cu pietre scumpe erau topite ca să facă aur. Fu ceva nemaipomenit[22].

Dintr-o altă categorie de evenimente excepţionale, ne reţine atenţia amuzanta istorisirea a lui Ionnescu-Gion referitoare la vestimentaţia boieroaicelor noastre când mergeau la slujbele bisericeşti[23]. Apariţia mănuşilor şi întrebuinţarea lor ca accesoriu vestimentar a provocat reacţii diverse din partea înalţilor prelaţi ortodocşi. Printre aceştia, şi episcopul Scriban al Argeşului:

Mai târziu, în secolul nostru, când veniră mănuşile pentru prima oară, episcopul Scriban al Argeşului avea obiceiul să strige de departe cocoanelor, când veniau la mir: scoateţi pielea de câine de pe mână!

Un alt eveniment excepţional este reprezentat de sfinţirea mitropoliei din Bucureşti de către domnitorul Mihnea al III-lea în 1658. Mitropolia fusese ctitorită de Constantin Şerban, însă realitatea politică externă nu i-a dat acestuia oportunitatea sfinţirii propriei ctitorii. Prin urmare, în scurta sa domnie, în prezenţa patriarhului Macarie al Antiohiei, al mitropolitului Ştefan I al Ţării Româneşti, al episcopilor Râmnicului şi Buzăului, egumenilor mânăstirilor bucureşteni, în Duminica Tuturor Sfinţilor, Mihnea al III-lea participă la sfinţirea Mitropoliei Bucureştilor. Evenimentul este excepţional, organizarea pe măsură, prin implicarea marelui postelnic. Bucureştenii erau pe colina mănăstirii, în timp ce patriarhul Macarie aducea moaştele sfinte de la mânăstirea „Sfânta Ecaterina”, ctitoria lui Pană Vistierul, şi, făcând ocolul noii biserici, rugându-se şi cântând, intra în noua biserică unde sfinţea altarul, spăla pristolul etc. Ionnescu-Gion care ne descrie evenimetul aminteşte că ar fi avut loc şi un incident. Domnitorul care trebuia să lipească chipurile evangheliştilor şi care avea nevoie de monezi (nu cunoaştem motivul), refuză pe cea egipteană (turcească) şi cere una ungurească pentru că ungurii sunt un popor creştin[24].

Un alt eveniment excepţional cu mare influenţă asupra mentalului colectiv bucureştean este înmormântarea egumenului grec Isaia de la mânastirea Radu-Vodă din Bucureşti. Relatarea ne este povestită de Ionnescu-Gion şi, cu toate că e posibil să fi avut loc în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, o redăm aici pentru pitorescul său. Egumenul grec era extrem de dispreţuit de bucureşteni pentru felul nepotrivit în care îşi dusese viaţa şi executase sarcinile sale preoţeşti. Datorită averii sale extraordinare, rudele se decid să îi organizeze o înmormântare grandioasă care să fie ţinută minte timp de mulţi ani. Şi episcopul Chesarie al Râmnicului acceptă să o slujească. Iată şi povestirea evenimentului:

În ziua înmormântării care rămâne istorică, în timpul slujbei şi în faţa pompei plină de bogaţia stoarsă de pe spinarea ţăranului român, figura lui Chesarie lua din ce în ce o fisionomie grozavă; s-ar fi crezut că fulgere îi brăzdează faţa şi că privirile lui se înfig ca săgeţi omorâtoare în toţi grecii d-imprejuru-i. Slujba se sfârşi. Veni rândul cuvântării; se făcuse o tăcere mormântală. Chesarie, rotocolindu-şi privirele asupra întregului public, isbucni de o dată cu cuvintele:

-Să se stingă lumânările!

Era atâta tărie şi atâta imperiositate în glasul lui, încât toţi cei care aveau lumânări în mână, le suflară.

-Da, continuă Chesarie, să se stingă lumânările, căci nevrednic este acela care înveşmântat în lumină s-a tăvălit în noroiul desfrânării.

Pe aceasta temă, pe tema omului care înveşmântat în lumină s-a tăvălit în noroiul desfrânării, Chesarie zugrăvi viaţa infamă a lui Isaia astfel încât resună întreaga ţară şi, prin tradiţiune orală, lucrul a ajuns până la noi[25].

Evenimente excepţionale au fost prilejuite şi de clipe mai fericite, aşa cum a fost cazul nunţii fiului domnitorului muntean Radu Leon (1664-1669) cu fata lui Duca-Vodă al Moldovei. Ionescu-Gion ne scrie cum spre mirarea bucureştenilor prezenţi şi ei la marea petrecerea domnească, a avut loc una dintre primele reprezentaţii de circ despre care avem mărturie în spaţiul românesc:

Adus-au pehlivani de cei ce joacă pe funii şi de alte lucruri. Adus-au şi un pehlivan hindiu, Harap, carele făcea jocuri minunate şi nevăzute pe locurile noastre. Iute om era şi vârtos. Lângă altele, de nu le putem lungi, făcea acestea mai ciudat: punea pe rând 8 bivoli, şi se repezia iute şi sărind peste ei, se da în văzduh peste cap şi cădea în picioare de ceia parte; un cal domnesc, gras, mare, îşi lega chica de coadă-i, şi-l bătea comişelul cât putea şi nu putea să-l mişce din loc; alta: un copac mare din pădure adusese neted şi înfipt; s-a suit pe dânsul ca o maimuţă; deci, după multe jocuri ce au făcut în vârfu-i, s-a slobozit de acolo cu capul în jos, şi au dat în picioare; alta: un tulpan de mulţi coţi îl ţinea oamenii în mâini câţi era, şi se răpezia iute şi mergea călcând pe tulpan şi nu se afunda; alta: se prindea mulţi oameni câte doi de mâini, şi făcea chip ca de o butiă cu mâinile şi mai lung şi se răpedea iute şi intra cu capul prin gura aceea şi nu-l mai simţea oamneii şi de cea parte cădea în picioare..[26]

Evenimentele excepţionale care au influenţat mentalul colectiv al românilor din perioada studiată de noi au fost cu siguranţă mai numeroase şi mai variate. Fiecare dintre acestea au acţionat constant şi diferit asupra vieţii şi sufletelor celor care le-au văzut şi/s-au simţit şi nu puţine au fost cele imortalizate în cântece şi alte manifestări ale culturii populare. Plasate într-un univers religios, pragmatic, în care credinţa şi faptele umane aduceau dezastre şi nenorociri, ele trebuie întotdeauna “descuiate” cu aceleaşi chei. Multe dintre acţiunile oamenilor au fost generate de emoţiile pe care aceştia le-au trăit. Emoţia este un fapt cunoscut, acceptat. Descrierea ei, analizarea şi conceptualizarea sunt însă infinit mai complicate. În lipsa unei definiţii satisfăcătoare, o serie de cercetări le-au asociat culorilor. Chiar dacă şi unele şi altele sunt subiective, se pot observa percepţii constante, similar, indiferent de persoane. Astfel, gustul zahărului e mereu dulce, rozul este o culoare caldă, frica naşte reacţii rapide de comportament şi gândire, în timp ce tristeţea, singurătatea determină omul să fie “rece”, necomunicativ. Aminteam mai sus cum albastrul alunga ciuma. Cunoaşterea şi înţelegerea fenomenelor excepţionale este necesară pentru a putea să avem în faţa noastră tabloul social al vremurilor trecute, atât cât poate fi el întregit de munca de cercetare istorică.

1 Ilie Corfus, *Însemări de demult,* Editura Junimea, Bucureşti, 1975, însemnarea 1, p. 280.

2 *Ibidem,* însemnarea 2, p. 280.

3 *Ibidem,* însemnările 5-8, p. 281.

4 Constantin Erbiceanu, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă,* Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericesci, 1888, p. 45.

5 *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 65.

6 Anton Maria del Chiaro*, Revoluţiile Valahiei,* traducere de S. Cris-Cristian, Iaşi, 1929, pp. 32-34.

7 *Ibidem,* pp. 34-35.

8 A se vedea şi G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, Bucureşti, 1899, pp. 636-641.

9 George Potra, *Din Bucureştii de altădată,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, pp. 213.

10 *Ibidem,* pp. 214-215.

11 Vasile Alecsandri, *Poesiile populare ale Românilor,* Bucureşti, 1866, p. 35 apud Ionescu-Gion, *op. cit.,* pp. 636-637.

12 Ionescu-Gion, *op. cit.,* pp. 639-640.

13 Ilie Corfus, *op. cit.,* însemnarea 1, p. 238.

14 *Ibidem,* însemnarea 2, p. 238.

15 *Ibidem,* însemnarea 3, p. 238.

16 *Ibidem,* însemnările 4-14, pp. 238-241.

17 Ionnescu-Gion, *op. cit.,* p. 349.

18 George Potra, *Bucureştii de altădată…,* p.199.

19 *Ibidem,* p. 200.

20 Ionnescu-Gion, *op. cit.,* pp. 348-349.

21 *Ibidem,* p. 48.

22 *Ibidem,* pp. 157-159.

23 *Ibidem,* pp. 169-170.

24 *Ibidem*, pp. 142-143; a se vedea şi relatarea lui Paul de Alep în *Călători străini...,* vol. VI, pp. 265-266.

25 *Ibidem,* pp. 286-287.

26 *Ibidem.,* p. 689.

Ziua întâi: 13 mai 1656. Sfințirea bisericii domnești din Pitești (III)

muzeograf Octavian DĂRMĂNESCU

Încheiem periplul nostru medieval, întâlnindu-ne cu înaltul cler trăitor atunci în Muntenia, participant probabil la această zi atât de importantă pentru biserică și pentru orașul ei. În primul rând, nu știm ce mitropolit a sfințit-o[1] și nici dacă vreunul dintre cei doi – fostul, Ștefan, exilat la Tismana și readus în acest an în scaun, nu știm în ce lună, și actualul, Ignatie Sârbul, aflat de un an într-o solie prelungită, peste munți – ar fi fost la Pitești. Așadar, nu avem certitudinea consemnată că mitropolitul ar fi sfinţit biserica, dar de regulă aceasta era uzanţa, mai ales la ctitoriile domneşti. La fel de bine ar fi putut să o sfinţească Dionisie al II-lea, venit deja cu Vodă, presupunem, de la Râmnic. Alături de acesta apare într-un document din 22 decembrie 1655 şi misteriosul episcop Atanasie (Arareos), rezident probabil la Râmnic sau la Argeş, amândoi ierarhii semnând un act cu privire la un piteştean, Dumitru, fiul lui Ivan Cortofleş[2]. Nu ştim nici dacă la Piteşti a fost omologul de la Buzău al lui Dionisie al II-lea, Serafim, dar ştim că amândoi au fost în aceleaşi Divanuri la Târgovişte; cele din 13 aprilie şi 5 iulie[3].

Așadar, mitropolitul începe slujba[4]. În sobor sunt obligatoriu egumenii şi stareţii, cel puţin cei din părţile locului[5]. Venise Nicolae, egumenul mănăstirii Argeş[6], cu o părticică, poate, în dar, din moaștele patriarhului Nifon, semnalate la mănăstirea Curtea de Argeș chiar cu un an înainte, 1655[7]. Venise Luca, egumen la Negru-Vodă, Dâlgopol (Câmpulung-Muscel)[8], Dosoftei (Dosotheiu) de la vechiul schit Brădet[9], Macarie de la Clocociov[10], schit de-abia zidit în 1645 de Matei Basarab, Nifon de la Vieroş[11], ascunzătoarea piteştenior în caz de invazie[12], Nichifor de la Glavacioc[13], Ioan de la Cozia[14], Mihail de la Bistriţa Vâlcii[15], Dionisie de la Govora[16], Theofil de la Arnota[17], Parthenie de la Arhanghel[18], vechi schit din Râmnicu Vâlcea, Silvestru de la Cotmeana[19], Gligorie de la mănăstirea Valea-Tițești[20], din spatele Mihovenilor, Sava de la Robaia, Mihail de la Aninoasa[21], ctitoria vechilor boieri Vlădeşti, Zosim de la Cobia-Găeşti, mănăstire-casă de oaspeţi de la drumul mare spre Târgovişte, înzestrată cu trei sate peste un an de către Domn şi Doamnă[22], dar și cu morile de pe Ialomița mai jos de Târgoviște[23].

Poate că veniseră din complezenţă, ca la sora mai mare, Nichifor, „egumenul mănăstirii domnului Constandin voievod", viitoarea Mitropolie, care tocmai atunci se zidea[24], Serafim, egumenul de la Sf. Troiţă zisă apoi Radu Vodă[25], Marcu, egumenul de la Mihai Vodă[26], Anthim, arhimandrit la Sf.Gheorghe-Vechi, fostul sediu al Mitropoliei (atunci când Domnul, deci şi mitropolitul, rezidau la Bucureşti)[27]. Venise probabil şi un prieten, tot os domnesc, fiul lui Petru Cercel, ieromonahul Partenie, martor în 1629 când Constantin pe atunci clucer îşi vindea Vărăştii moşteniţi pentru o datorie mare[28]. Şi poate că era în sobor şi un preot întâlnit în mai multe documente, Mihai, ecleziarhul Bisericii Domneşti din Târgovişte, acolo unde îi plăcea lui Vodă să meargă[29]. Intuim prezenţa celuilalt ecleziarh, din scaunul Bucureştilor, Ghierghie, „clisiar de la Biserica Domnească din Bucureşti"[30], dar şi a omologului său din Craiova, popa Stanciu[31]. Tot din datorie vine la Piteşti şi Ionichie, egumenul mănăstirii Jitianu, aflată chiar atunci în restaurare capitală pe banii Doamnei Bălaşa[32]. Vor fi venit din proximitatea obştei schitului Trivalea, metoc al Cotmenei[33], stareţul Daniil de la Râncăciov şi maica Anghelina tot de acolo[34], la câteva dealuri distanţă, în Călineştii medievali, egumenii de la schiturile Zugravi și Dobrești de pe apa Cârcinovului, corespondentele de peste dealuri al Râncăciovului, egumenul cel de la Tutana[35], metocul mănăstirii Radu Vodă, cu vii dăruite aproape, la Văleni-Podgoria.

Să nu uităm nici clerul de la bisericile din Piteștiul de atunci și din ocolul lui, anume: Sfântul-Dumitru din pădurea Găvana (1408, din lemn), Meculești- Găvana II (de lemn, din 1752 de zid), schitul de lemn pre-Varlaam de la Trivale, rectitorit, după unii, în vremea aceea, de Matei Basarab, biserica de lemn pre-1728 de pe locul actualei Sf. Ioan din gura Trivalei, Buna Vestire-Greci (1564, zisă a lui Norocea logofăt), Maica-Precista din Coastă (atestată, se pare, încă din 1540 ca schit de maici), biserica de lemn Sf. Treime pre-1679 (viitorul schit Beștelei), enigmaticul schit piteștean Măguricea (evocat în 1685, dar posibil existent și la 1656), biserica de lemn din Prundu pre-1876, de zid, cu hramul Sf. Spiridon, biserica schitului Valea Mare din Mijloc, actuala bisericuță din cimitirul din Valea Mare-Ștefănești, veche din 1597 și tot în aceeași pădure schitul zis din Valea Popii, azi dispărut, menționat prima dată la 1669, apoi biserica din Ștefănești a slujerului Mușat, 1628, și cea din Golești a marelui vistier Stroe Leurdeanu, 1646. În numărul viitor, vom rămâne tot la 1656, căutând să descoperim cine a fost meșterul domnesc de la Pitești.

[1] Cercetările istoriografice de până acum, destul de ample, nu au reușit să stabilească dacă Ignatie, mitropolitul în funcție, fost episcop de Râmnic, se întorsese deja din solia pe care încă din 1655 o făcea în Ardeal, prilejuită de tulburările extreme pe care le generase răscoala seimenilor. Prima informație că Ștefan este din nou mitropolit o găsim cel mai devreme în 14 septembrie 1656, când, cu mare fast, alături de Domn, unge mitropolit pentru românii din Transilvania pe tânărul protopop de Ineu, Sava Brancovici, viitor martir ortodox, vezi Silviu Dragomir, *Fragmente din cronica lui G. Brancovici*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj", București, 1924, vol. II, p. 57. Tot din această sursă, la aceeași coordonată, aflăm ce cler superior se afla la Târgoviște în toamna lui 1656, adică la o distanță de patru luni de sfințirea de la Pitești, unde cu siguranță s-au aflat: „atât arhierei greci streini cât și episcopii eparhiali din țară" plus – tot din relatarea lui Gheorghe Brancovici aflăm – episcopul Longhin Brancovici, rezident la mănăstirea Comana, meșter zugrav renumit, cu comenzi la Matei Basarab, dar și sufraganul ardelean de câteva luni al scaunului ortodox de la Alba Iulia, episcopul Daniil al Belgradului. Există cea mai mare probabilitate ca și acești doi episcopi refugiați în Țara Românească să se fi aflat la Pitești în marțea lui 13 mai 1656.

[2] *Catalogul Documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale, vol. VIII, 1654-1656,* Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 2006, doc. 747.

[3] *Ibidem*, doc. 868 şi 1026. Ca să nu-l mai punem pe un alt episcop la fel de enigmatic, „Iasaf episcup din Argheş" la 1622,

poate un vicar detaşat al episcopului Teofil al Râmnicului, vezi *D.I.R.B., sec. XVII, vol.IV*, doc. 174.

[4] Nu ştim dacă, datorită prezenţei domnitorului, mitropolitul va fi scurtat slujba, în Moldova lui Vasile Lupu exista acest obicei, *Călători străini despre ţările române, vol. VI*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.64.

[5] Informaţie dată de Paul de Alep: "egumenii mergeau toţi unde mergea vodă şi slujeau", *Ibidem*, p. 61. Oricum, dacă mai erau în viaţă sau dacă mai figurau în obştea acelei mănăstiri în cazul în care nu s-ar fi mutat la alta, la Piteşti veniseră şi foştii stareţi sau egumeni. De aceea, acolo unde i-am identificat, îi vom menţiona în subsol. Vizavi de stareţii de atunci, Paul de Alep ne strecoară o preţioasă informaţie de politică externă, vezi *Ibidem*, p. 153. În 10 mai 1654, când pleacă la Moscova după ajutoare împreună cu tatăl său, patriarhul Macarie III al Antiohiei, sunt însoţiţi poate deloc neutru de un sobor de egumeni munteni care, presupunem, erau solii proaspătului domnitor Constantin Şerban la ţarul de atunci. Bănuim că aceştia, cu toată distanţa imposibilă până acolo, se vor fi întors în doi ani. Această călătorie lungă şi supusă din start neprevăzutului a necesitat dublarea firească în stăreţiile din ţară a plecaţilor, prin interimat, de către călugări mai destoinici din cadrul obştilor. Aşa se explică, aşadar, că avem la multe mănăstiri în această perioadă – oricum, de schimbări la nivel şi mai înalt – câte doi egumeni, aceasta fiind o practică logică şi pragmatică.

[6] Nicolae figura încă din timpul lui Matei Basarab, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 11. În 9 martie anul curent, 1656, împrumuta cu nişte bani pe căpitanul din Budeasa, Mihul, *Ibidem*, doc. 833 iar pe 6 iunie Vodă îi va lua partea în cearta cu orăşenii din Curtea de Argeş care aşteptau ca mănăstirea să repare un iaz comun, *Ibidem*, doc. 979. Obştea de la Argeş venise la Piteşti ca la o sărbătoare de-a lor, locală. Iat-o pe cea din 1654: ieromonahii Ioanichie, Dionisie şi Pahomie, diaconul Gherasim şi monahii Vasilii, Visarion, Alimpie şi Galatia, *Ibidem*, doc. 12, şi pe cea din 1658: eromonah Onofrie cliser, Serghie eromonah, Argişan, Dumitru, Radul şi Pătru, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 295. Pe acest Onofrie, ajuns eclesiarh, îl găsim în 1656 martor la o cumpărare de vie în Goleşti, alături de alt călugăr, Lavrintie, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 1144. Exact peste un an şi o zi, în 14 mai 1657, Constantin Şerban va ridica relativa închinare la greci, printre altele, și a acestei mănăstiri, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 138.

[7] *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 69.

[8]Venit în septembrie 1654, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 375, urmase lui Ioasaf şi lui Varlaam (acesta nu stătuse decât o jumătate de an în stăreţie). Toţi aceştia succedaseră lui Dionisie, viitor episcop de Râmnic, aflat egumen într-un act din 1652, vezi *D.R.H.B., vol. XXXVII*, doc. 236. Luca avusese patru diferende cu câţiva piteşteni chiar cu patru luni înainte, dar căzuseră la înţelegere, vezi doc. 777, 784, 801 şi 802. Figurează şi în 1657, vezi *Catalogul…, vol. IX,* , doc. 9, urmat de episcopul Dionisie de Râmnic retras, la rându-i, prin venirea în scaun a fostului mitropolit Ignatie Sârbul. Luca reapare în 1659, vezi *Catalogul…, vol. IX* , doc.781.

[9] Amintit în 1655 şi 1656, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 697 şi 926, şi în 1657, vezi *Catalogul…, vol. IX,* doc. 434. A fost cu siguranţă la Piteşti, deoarece peste două zile, pe 15 mai 1656, se află la Goleşti (credem că cel de vizavi de Pitești) şi cumpără un răzor de vie cu ţelină, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 926. În 1655, Vodă îi reînoiește merticul anual de la Ocna cea Mare, domnească, de 150 de bolovani de sare, fiind o mănăstire săracă și, atenție, aproape părăsită încă de pe timpul lui Matei Basarab, vezi *Ibidem*, doc. 697. Timp de mai mulţi ani, Vlaicu, iuzbaşă de Piteşti şi birar în acelaşi timp, "mâncase" ilegal "bucatele" mănăstirii Brădet, mănăstire scutită, iar la venirea lui Constantin Şerban ca Domn egumenul din 1654, Dionisie, reuşeşte să câştige în instanţă recuperarea daunelor, vezi *Ibidem*, doc. 334.

[10] *Catalogul…, vol. IX,* doc. 422.

[11] Amintit în 1654, 1655 şi 1656, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 324 (pentru 1654), doc. 507 şi, respectiv, doc. 944 (acest document este dat la Târgovişte la o săptămână de la sfinţirea de la Piteşti. Peste 3 zile Nifon se afla înapoi, la Piteşti, şi schimba o ţigancă cu Dionisie, proegumenul mănăstirii Valea, vecina de peste dealul Mihovenilor, vezi doc. 950) pentru 1656 dar şi în 1657 şi 1658, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 55, doc. 532 şi doc. 697.

[12] *Călători…, vol. VI*, p. 172.

[13] Amintit în 1654, 1655 şi 1656, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 228, 590 şi 1157. Amintit şi în 1658, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 698. Glavaciocul avea vii și vinărici în Călinești și în Topoloveni încă din 1507, vezi *D.R.H.B., vol. II*, doc. 53, întărite apoi de mulți domni.

[14] *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 878. Cozia avea în Piteşti încă din 1388 o moară pe Argeş, vezi *D.R.H. B., vol. I*, doc. 9, Radu Prasnaglava, fiul lui Mircea, îi mai dă una, tot la Piteşti *D.R.H.B., vol. I*, doc. 49. Alexandru Iliaş îi donează în 1617 satul Stănceşti „lângă oraşul Piteşti", unde-şi avea şi un metoc (nu neapărat schit, ci, probabil, prăvălie, han sau fermă), *D.I.R.B., sec. XVII, vol.III,* doc. 142.

[15] *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 989. Chiar în toamna trecută Domnul rezolvase tăios un conflict puternic dintre Mihail, noul egumen al Bistriței, și Nicolae al mănăstirii de la Argeș, amândoi pârându-se în Divan pentru dreptul de a lua vinăriciul din satul Șoaș, Mihail pierzând, vezi *Ibidem*, doc. 698. Peste un an găsim alt egumen, sau unul paralel, Vasilie, iar în 1659 îl întâlnim pe Teofil, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 326 și, respectiv, doc. 629.

[16] *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 1016. Mircea Ciobanu miluise Govora în Piteşti, în prima domnie, cu moşia personală, „loc de grădină şi de livadie şi cu vad de moară", *D.R.H.B., vol. IV*, doc. 190. Peste un an întâlnim la Govora un alt egumen sau unul paralel, Mihail, vezi *Catalogul…, vol. IX, 1657-1659,* doc. 326, iar în 1659, pe timpul lui Mihnea al III-lea, pe Vasile egumen, cu următorul sobor: popa Stoica cleserul, popa Măcareia eromonah, popa Gavrilă eromonah, Ion monah, vezi *Catalogul…, vol. IX, 1657-1659*, doc. 665. Repetăm, enumerarea strictă a acestora nu implică neapărat aflarea lor la Pitești în 1656, ci întregește istoriografic tabloul piteștean din 13 mai.

[17] *Catalogul…, vol. VIII*, doc.1001.

[18] *Ibidem*, doc.139. Parthenie figurează stareț și anul următor, vezi *Catalogul…, vol. IX,* doc. 326.

[19] *Catalogul…, vol. VIII*, doc.751. Acest Silvestru pare că activase într-un interimat, deoarece în 1654 şi 1658 apare Daniil, vezi *Idem*, doc. 139 şi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 326. În 1659, semna ca egumen Ștefan, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 646. Înaintea lui Daniil, la Cotmeana, metoc vechi al Coziei, fusese stareţ Toader, egumenul căruia Matei Basarab îi întărea în 1642 dijma de pâine şi o claie din zece de la ocina oraşului Piteşti, *Catalogul..., vol. V*, doc. 748. Însuși Constantin Șerban Basarab îi întărește Cotmenei, de Crăciunul lui 1655, șase sate, printre care unele din arealul piteștean: Stăncești (înghițit cu timpul de Pitești), Purcăreni, Cacaleți (în Zărnești, Argeș) și Ciocănești, cum fuseseră întărite (sau dăruite) la rându-i, cu un secol înainte, de către Domnitorul Mircea Ciobanu, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc.751

[20] *Catalogul…, vol. VIII*, doc.1064 (din 20 august 1656). Era noul egumen, căci în 2 februarie figura Dionisie, vezi doc.528, care semnează deja pe 26 mai ca proegumen, vezi *Ibidem*, doc.950. Acest Gligorie stăreţeşte şi în 1657 vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc.177. În 1654 figurau doi egumeni la Valea, Dionisie (evocat mai sus) şi Sava, care rămâne egumen şi în 1657, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 40, alături de Gligorie, evocat mai sus. În 14 mai 1657 Vodă scoate Valea de sub închinarea grecească, vezi vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 138. În *D.I.R.B., sec. XVII, vol.IV*, doc. 327, cartea cu danii întărită în 1623, aflăm ştiri importante: mănăstirea fiinţa încă de pe timpul lui Vlad Călugărul (1481-1495), pe timpul lui Mihai Viteazul era egumen Spiridon, iar atunci era Sava (bănuim că nu cel din 1656) şi mănăstirea era închinată celei din Pogoniani, Rumelia. În 1632, figura tot acel Sava, vezi *D.R.H. B., vol. XXIII*, doc. 320. Valea avea ocină în Golești încă din 1588, vezi *D.I.R.B.*, XVI-5, doc. 869.

[21] *Catalogul…, vol. IX*, doc. 227. Robaia, mănăstire de călugări – menţionaţi în 1624, vezi *D.I.R. B., sec. XVII, vol.IV*, doc.407 –

pe atunci cu Sava ca prim egumen, a fost rezidită în 1644 de Sava şufar, de soţia lui, Livera, şi de socrul Muşat din Furduieşti. Robaia avea vie la Piteşti, conform actului de întemeiere, vezi *Catalogul…, vol V* , doc. 1301.

[22] Amintit în vara lui 1656, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc.1025, unde aflăm că mănăstirii i se zicea a lui Boloşin şi că era mereu călcată de hoţii din fosta pădure alăturată, fapt pentru care Domnia rânduieşte paznici. Acest Zosim este întâlnit şi în 1657, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 65, doc. 273, doc. 274.

[23] Dăruite de Matei Basarab, "Dumnezău să-l odihnească" şi întărite acum, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 244.

[24] Amintit în 1657, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 293.

[25] Amintit în toamna lui 1655, când Vodă îi întărea vinăriciul din Dealul Vălenilor, limitrof Piteştilor, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 690, şi în 1651, vezi *D.R.H.B., vol. XXXVI*, doc. 222. Exact peste un an, în toamna lui 1656, este amintit Athanasie, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 1140, fiind posibil ca la Piteşti să vină chiar acesta. Acest Athansie este egumen şi în 1658, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 293.

[26] *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 873. În 1654 era Ignatie, vezi doc. 174, şi în 1658 era Leontie, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 293.

[27] *Catalogul…, vol. IX*, doc. 293.

[28] *D.R.H.B, vol. XXII*, doc. 278.

[29]Amintit în toată perioada 1654-1658, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 76 şi 752 şi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 5.

[30]Amintit în toată perioada 1654-1658, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 69 şi 622 şi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 79. În 1658 Vodă îi dăruieşte o funie de deal în capitala a doua datorită relaţiei lor speciale: „slujeşte domnului şi Curţii cu dreaptă slujbă şi cu multă strădanie la biserică, ziua şi noaptea, rugând pe Dumnezeu la liturghie pentru sănătatea domnului şi pentru toată ţara". Vom observa însă că părintele Gheorghe, neutru politic, se ruga cu aceeaşi stăruinţă şi pentru viitorul Domn, Mihnea al III-lea, miluit şi de acela, vezi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 515. Va fi venit la Piteşti cu relicva existentă în Bucureşti încă din 1635, brâul Maicii Domnului, folosit ca zălog duhovnicesc în jurăminte şi frăţii, vezi *D.R.H.B., vol. XXV*, doc. 135.

[31]Amintit în toată perioada 1654-1658, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 295,711 şi *Catalogul…, vol. IX*, doc. 221

[32]*Catalogul…, vol. VIII*, doc.736, dar și doc. 1133 în care se arată că deja fusese închinată mănăstirii Sf. Pavel de la Muntele Athos poate chiar de Constantin Șerban.

[33]*D.R.H.B.,vol. XXXIV*, doc. 33. În 1649, Matei Basarab iartă acest metoc de datorii şi îl apără.

[34]Amintiţi în 1654, vezi *Catalogul…, vol. VIII*, doc. 49 bis. Egumenul Daniil trăia şi în 26 mai 1656, vezi doc. 950. La Râncăciov au fost două mănăstiri cu hramuri și genuri diferite: una de călugări, atestată pe timpul lui Vlad Călugărul (1481-1495 cu o mică cezură) și alta, de călugărițe, atestată în 1539, când Radu Paisie îi dă mertic anual de fân, sare şi vin, obligând cinci piteşteni să-i închine vinăriciul. Actul, *D.R.H.B., vol. IV*, doc.72 – întărit călugăriţelor de Alexandru Iliaş în 1617, când dania orginară creşte, pe lângă altele, la „300 de bolovani de sare de la Ocna cea Mare şi vinăriciul din oraş dela Piteşti, 60 de vedre", vezi *D.I.R.B., sec. XVII, vol.III*, doc.79 –, de când semnează ca martor şi marele ban Şerban din Izvoranii vecini, a fost răzuit ulterior de gen şi donaţia a rămas călugărilor. Rezidită în 1648 de căpitanul de paharnicei Arsenie Şoimul cu soţia lui, Ana, înmormântaţi aici, înaintăm posibilitatea ca şi ei să fi venit la Piteşti în 13 mai. Râncăciovul figura şi ea în lista din 1657 a marilor mănăstiri scoase din nou de către Constantin Şerban de sub închinarea grecească, vezi *Catalogul…, vol. IX, 1657-1659*, doc. 138. Un Barbu este amintit ca fost egumen în 1651, vezi *D.R.H.B., vol. XXXVI*, doc.132.

[35]Potrivit *D.I.R. B., sec. XVII, vol.IV*, doc. 163, între 1616-1618 figura stareţul Pahomie, în 1622 era Meletie. Vezi şi *D.R.H.B., vol. XXI*, doc. 269 despre viile Tutanei de la Văleni dar şi *D.R.H.B., vol. XXIII*, doc.22 despre egumenul Atanasie din 1630, care lua tot vinăriciul de pe Dealul Piteştilor. În 1646 sunt amitiţi din nou Vălenii ca moşie şi Tutana, încă o dată, ca metoc, *D.R.H. B., vol. XXXI*, doc. 293. Ispravnicul refacerii din 1582 a lui Mihnea Turcitul a fost chiar viitorul Domn, Mihai Viteazul.

Lupta pentru unire în Ţara Românească şi Moldova şi dubla alegere a domnului Alexandru Ioan Cuza

Narcis-Viorel DANCIU

Ideea Unirii Principatelor apare încă din anul 1824, alături de cea a aducerii pe tronul noului stat un principe străin. În anii 1831 şi 1832, în Ţara Românească şi Moldova au fost introduse Regulamentele organice, care au avut la bază documentul semnat cu ocazia păcii de la Akkerman (7 octombrie 1826) şi a Tratatului de la Adrianopole (1829) şi au rămas în vigoare până la promulgarea noilor legi din anul 1864. Acestea reglementau alegerea domnului de către o adunare extraordinară ad-hoc, dintre boierii cu vârsta de peste 40 de ani, constituirea unei Adunări generale compuse din 43 de membri, cu un mandat de cinci ani, organizarea unui nou sistem financiar, reglementarea competenţelor instanţelor de judecată, separând cu această ocazie puterea judecătorească de cea administrativă şi reglementând principiul inamovabilităţii judecătorilor, precum şi organizarea sitemului sanitar şi a miliţiei naţionale. Interesant este faptul că acestea atingeau problema Unirii în ciuda faptului că Rusia se opunea unui asemenea proiect[1].

Anul 1848 aducea după sine o serie de revoluţii care aveau ca scop reformarea statelor, o asemenea manifestare prezentându-se ca fiind singura modalitate de rezolvare a marilor probleme social-politice, economice şi chiar naţionale. În spaţiul românesc, revoluţia îşi avea cauzele în gradul de dezvoltare a societăţii, accentuarea contradicţiilor sociale, problema agrară şi nu în ultimul rând, dorinţa construirii unui singur stat pentru toţi românii în cadrul fostei Dacii (având la bază ideea ideologiei dacoromânismului), precum şi formarea unui nou statut internaţional al acestui stat în condiţiile relaţiilor tensionate dintre puterea suzerană(Imperiul Otoman) şi puterea protectoare (Imperiul Rus)[2].

Înăbuşirea revoluţiei şi reinstaurarea domniilor regulamentare nu au pus capăt, însă, acţiunilor sociale, care au continuat în cele două Principate. Pentru a reprima aceste acţiuni, s-a apelat la forţa militară, iar la 18 aprilie 1849 a fost instituită o Înaltă curte criminalistică, pentru judecarea celor arestaţi. Revoluţionarii care au ales exilul s-

au împrăştiat în toată Europa, asumându-şi responsabilitatea de *a călăuzi poporul la luptă, în ceasul deşteptării*[3].

La 1 mai 1849, cele două puteri, suverană şi protectoare, încheiau la Balta Liman o convenţie care ştirbea grav suveranitatea Principatelor. Convenţia, având o valabilitate de şapte ani, modifica prin cuprinsul său unele prevederi ale Regulamentelor organice, după cum urmează: domnii celor două ţări române aveau un mandat de şapte ani şi erau consideraţi înalţi funcţionari ai Imperiului Otoman, fiind numiţi direct de sultan, cu acordul Imperiului Ţarist. Adunările obşteşti ordinare şi extraordinare erau desfiinţate şi înlocuite de Adunările Ad-hoc, compuse din boieri demni de încredere. De asemenea, staţionarea unui număr de 25.000—30.000 de soldaţi din fiecare Imperiu pentru restabilirea liniştii şi ordinii publice era prelungită. Cu această ocazie erau numiţi domni Barbu Ştirbey în Ţara Românească şi Grigore Alexandru Ghica în Moldova[4]. Barbu Ştirbey era conservator şi aspira să fie un monarh absolut dar luminat. La polul opus, Alexandru Ghica era adeptul programului liberal moderat de la 1848 şi a permis întoarcerea în ţară a unor paşoptişti, acceptându-i pe unii dintre ei în noul său guvern. Nefiind simple instrumente ale puterilor semnatare ale Convenţiei de la Balta Liman, aceştia au promovat îndeosebi dezvoltarea economică şi învăţământul[5].

Împotriva prevederilor Convenţiei de la Balta Liman, emigraţia română a adresat un protest Adunării Naţionale a Republicii Franceze, iar la iniţiativa lui C.A Rosetti s-a constituit la Paris Comitetul Democratic Român. Grupată în jurul revistei *România viitoare*, emigraţia română considera că numai o revoluţie generală europeană reprezenta singura cale pentru înfiinţarea statului naţional român. Pentru pregătirea acestei revoluţii, se înfiinţa la Londra, din iniţiativa lui Giuseppe Mazzini, a radicalului francez Ledru-Rollin, a lui Arnold Ruge şi a emigrantului polon Albert Darasz, Comitetul Democratic European, sub conducerea lui Giuseppe Mazzini. La acest comitet adera în anul 1851 revoluţionarul maghiar Lazlo Kossuth[6]. Organizarea revoluţiei în spaţiul românesc era încredinţată unui comitet cu sediul la Paris, deviza fiind: *Dreptate!, Frăţie!, Unitate!* Data de 13 iulie a noii revoluţii coincidea cu expirarea mandatului preşedintelui republicii franceze, Ludovic Bonaparte. De la această dată, revoluţia urma să izbucnească din Franţa în toată Europa. Evident, la asemenea pregătiri, aşteptări pe măsură. Însă istoria avea să urmeze un alt curs. La 20 noiembrie/2 decembrie 1851, printr-o lovitură de stat, Ludovic Bonaparte s-a proclamat preşedinte pe viaţă, iar la scurt timp, împărat, sub numele de Napoleon al III-lea, fapt care, aparent, a dus la diminuarea elanului revoluţionar printre emigranţi.

Considerând depăşit pericolul revoluţiei, marile puteri au reluat rivalităţile economice, politice şi teritoriale prin politicile de expansiune în Orient şi în Sud-Estul Europei. Neînţelegerile dintre Imperiul Otoman şi Imperiul Rus aveau să creeze noi probleme pentru spaţiul românesc. În 1853, ca urmare a respingerii de către otomani a ultimatumului dat de Imperiul Rus, prin generalul Menşikov, armatele ţariste ocupă Principatele, integrând armatele muntene şi moldovene sub comandă rusească. În aceste circumstanţe, domnii se văd obligaţi să părăsească Principatele în luna octombrie[7]. Ca urmare a acestei acţiuni, Imperiul Otoman declară război Rusiei. Ostilităţile au început în luna noiembrie. Atacurile repetate ale armatei ruse, asistate de armatele din cele două ţări române, la Olteniţa s-au soldat cu un eşec. În schimb, în Marea Neagră, Rusia obţine o victorie importantă la Sinope[8]. Agresiunile Imperiului Rus nu au fost văzute cu ochi buni de cancelariile europene. În timp ce Marea Britanie şi Franţa condiderau că este o dovadă în plus a intenţiilor agresive în ceea ce priveşte Orientul Apropiat, Austria considera că gestul Rusiei reprezenta o ameninţare la adresa intereselor austriece în Sud-Estul Europei, în special al celor economice din zona Dunării de Jos. Astfel, onorându-şi angajamentele faţă de Imperiul Otoman, la 16/28 martie 1854, atât Marea Britanie cât şi Franţa au declarat război Rusiei. Austria, prin ministrul de externe Karl von Buol, a profitat de această situaţie pentru a-şi extinde sfera de influenţă, drept pentru care la 2/14 iunie Austria şi Imperiul Otoman au semnat Convenţia de la Boiaciköy, prin care Austria se obliga să forţeze retragerea trupelor ruseşti în schimbul ocupării şi administrării Principatelor după bunul-plac[9].

Astfel, la 27 iulie/8 august 1854 trupele turceşti treceau Dunărea pe la Giurgiu, iar o avangardă condusă de Halim Paşa şi Sadyk Paşa (pe numele său adevărat Mihail Czajkowski) se grăbea să ocupe capitala ţării. La 6/18 august, trupele austriece au primit ordinul de a intra în Ţara Românească, iar la 10/22 august, avea loc intrarea oficială a trupelor turceşti conduse de Omer Paşa, însoţit de Mazar Paşa (englezul Stephen Bartlett Lakeman)[10]. Înţelegând gravitatea situaţiei, ţarul a ordonat retragerea trupelor ruseşti, acestea fiind astfel înlocuite de trupele de ocupaţie austriece conduse de generalul Coronini. Încă de la început, noii ocupanţi au trecut la reorganizarea administrativă, ceea ce putea fi interpretată drept un plan de şedere lungă. Ocupaţia s-a făcut şi prin mijloace economice, pe fondul intrărilor masive de capital austriac. Mai mult, prin imixtiunea în chestiunile interne ale celor două Principate, Imperiul Habsburgic a dus o campanie abuzivă. Promovând ideea readucerii la domnie a lui Grigore Ghica şi Barbu Ştirbey, habsburgii urmăreau, în fapt, împiedicarea Unirii celor două Principate precum şi transformarea celor doi principi în simpli şefi administrativi fără iniţiative. Practic, se reintroducea ordinea legală stabilită prin convenţia de la Balta Liman din 1849[11].

Readuşi la conducerea celor două Principate, cei doi domni au acţionat diferit în ceea ce priveşte politica celor două state. Barbu Ştirbey a urmărit un joc dublu: de subordonare în faţa habsburgilor şi de atragere a participanţilor moderaţi la Revoluţia de la 1848. În schimb, Grigore Ghica a dus o politică mai apropiată de interesele ţării, opunându-se presiunii austriece şi elaborând primele proiecte de cod şi procedura civilă, cod penal şi cod comercial, iar pe fondul elementelor progresiste care atacau sclavia „albă" şi „neagră", în luna decembrie a anului 1855 domnitorul a desfiinţat robia[12].

Evident, lupta pentru Unire nu putea fi dusă de către un grup restrâns fără a avea alături o populaţie care să susţină acest plan. În acest sens, Mihail Kogălniceanu nota: …*Cea mai mare nevoie pentru noi este de a avea un jurnal serios, neatârnat, supus numai legilor Prinţipatelor, recunoscute astăzi în princip de Europa întreagă, care dând ocârmuirei sprijin credincios şi neinteresat, să-i dezvelească abuzurile ce se fac fără ştiinţa şi în paguba ţării, care să puie de singur scop al stăruinţelor sale de a forma nu numai educaţia noastră politică, dar încă de a ne cultiva natura morală, întemeind nobilele credinţe, desvoltând în inimile noastre sentimentul frumosului şi al onestului şi fiind în toate apărătorul şi sprijinitorul bunelor moravuri…*. Din acest motiv,

rolul presei creşte considerabil. Profitând de normele permisive care reglementau presa, introduse de Grigore Ghica în 1855, dezideratul Unirii este readus în atenţia publicului prin intermediul foilor militante „România literară” şi *Steaua Dunării*, ultima etichetându-se drept „jurnalul Unirii”, trimiţând îndemnuri la unitate naţională celor *zece milioane de oameni care vorbesc tot o limbă, sunt tot o religie, au tot acelaşi spirit şi tot aceleaşi obiceiuri*[13]. Din nefericire, sfârşitul domniei lui Grigore Ghica şi numirea provizorie a lui Teodor Balş, iar ulterior a lui Nicolae Vogoride, a adus numeroase obstacole în calea afirmării dorinţelor unioniste. Numeroase publicaţii si-au încetat apariţia, în timp ce altele şi-au continuat activitatea în alte ţări, aşa cum a fost cazul foii „Steaua Dunării”. În Ţara Românească, simpatizanţii unirii au beneficiat de sprijinul caimacamului Alexandru Ghica, el însuşi un susţinător al ideii unirii celor două state româneşti. În aceste condiţii, unioniştii şi-au putut exprima liber opiniile în publicaţii precum „Timpul”, „Secolul”, „Concordia”, „Naţionalul”, „România” etc. Însă dintre toate gazetele care militau pentru comasarea celor două state, cea mai importantă s-a dovedit a fi gazeta „Românul” a lui C.A Rosetti, tipărită pentru prima dată în anul 1857. Prin intermediul acestei gazete, redactorul nu a ezitat să îi motiveze pe cetăţeni aşa cum rezultă din următorul fragment: …*La luptă, fraţi români! Să ne suim cu mintea mai presus de sfera cea strâmtă a patimilor individuale şi, ridicând în inima noastră un templu patriei şi libertăţii, să păşim cu toţii înainte, siguri fiind că ceea ce sădim în minte şi în inimă mai curând sau mai târziu va intra negreşit şi în legiuirile noastre...*[14]. În afara ţării, doleanţele românilor au fost promovate prin intermediul unor ziare precum *La presse* din Paris, *L'Indépendance* din Bruxelles şi *National Zeitung* din Berlin[15].

Lupta lungă şi costisitoare a adus, în final, puterile beligerante la masa tratativelor. Acestea s-au întâlnit în cadrul Conferinţei de la Viena care, deşi nu a reusit să pună capăt conflictului, a luat hotărâri importante referitoare la principatele române. Acestea au desfiinţat protectoratul rusesc asupra principatelor, au respins pretenţiile de suzeranitate ale Imperiului Otoman şi au confirmat autonomia Moldovei şi a Ţării Româneşti, mergând până la propunerea de a redacta pentru acestea o nouă cartă a drepturilor[16]. Negocierile au rămas fără succes, chestiunea Principatelor rămânând a fi discutată, la propunerea Angliei, la Constantinopol, ca o acţiune premergătoare a congresului fixat pentru februarie 1856 la Paris. Curios, delegaţii români la Viena, Apostol Arsache pentru Ţara Românească şi Costache Negri pentru Moldova, nu au fost acceptaţi să-şi exprime doleanţele ţărilor lor. Tratativele de la Constantinopol s-au încheiat la 11 februarie 1856 fără ca problema Unirii să fie pusă în discuţie. Lordul englez Stanford Canning, lord de Redcliffe, deşi recunoscuse neoficial că societatea din principate era favorabilă Unirii, pentru a nu „deranja” liberul acces către Orient, a susţinut totuşi menţinerea celor două state, iar ambasadorul francez a preferat să ocolească subiectul, considerându-l jignitor la adresa puterii-gazdă[17].

În anul 1856, Marile Puteri se întâlnesc la Paris, în cadrul unei conferinţe ce avea să rămână în istorie sub denumirea de Convenţia de Pace de la Paris. În cadrul acestei reuniuni, reprezentanţii puterilor, deşi au fost informaţi şi erau conştienţi de dorinţa de unire a poporului român, au preferat să susţină sau să dezaprobe Unirea Principatelor în măsura în care aceasta era satisfăcătoare nevoilor economice sau politice ale puterilor prezente în cadrul Convenţiei. Ministrul de Externe francez, contele Alexander Walevski, şi conducătorul delegaţiei ruse, Orlov, au susţinut unirea Principatelor. Camillo Benso, conte de Cavour, a susţinut că era în favoarea unirii, sperând că un astfel de demers avea să aprindă interesul pentru cauza italiană. Prusia, prin reprezentantul său, a susţinut demersul principatelor, urmărind o politică similară, respectiv unificarea întregului spaţiu german. Iniţial, nici poziţia Angliei, prin delegatul său, Clarendon, nu a fost în defavoarea unirii, sperând că prin aceasta, se va crea o barieră în calea Rusei spre Constantinopol. Această poziţie nu avea să fie una de durată. Urmărind calea liberă spre Orient, sub pretextul apărării integrităţii teritoriale a Imperiului Otoman, Anglia şi-a schimbat opinia, considerând că unirea celor două state româneşti reprezenta un prim pas către independenţă şi secesiune faţă de sfera turcă. La polul opus, Imperiul Habsburgic şi Imperiul Otoman luptau cu îndârjire în defavoarea unirii, susţinând că populaţia principatelor nu urmăreşte unirea, iar frământările politice şi sociale nu îşi au originea în starea de diviziune. Austria avea propriile motive să împiedice apariţia unui stat nou pe harta Europei, întrucât faptul ar fi avut drept efect intensificarea dorinţei de unire a românilor din Imperiul Habsburgic şi a altor popoare din Balcani[18]. Tratatul de pace s-a încheiat la data de 18/30 martie 1856. Printre prevederile acestuia se numărau înlăturarea protectoratului rusesc şi înlocuirea acestuia cu garanţia colectivă a Marilor Puteri, cu menţiunea că cele două ţări române treceau sub suzeranitatea Imperiului Otoman, care se obliga să respecte independenţa administrativă şi naţională, precum şi libertatea cultelor, a legislaţiei şi a comerţului. Totodată, Imperiul Otoman se obliga să convoace câte o adunare ad-hoc pentru a se lua la cunoştinţă de doleanţele românilor cu privire la deziderатul unirii.

În primăvara anului 1856, activitatea unionistă a cunoscut un nou avânt. Cei şapte ani de domnie ai lui Barbu Ştirbey şi Grigore Ghica se apropiau de sfârşit. Aceştia şi-au petrecut ultimele luni de domnie îngrijindu-se de viitorul lor politic. În timp ce Grigore Ghica adopta o poziţie favorabilă Unirii, Barbu Ştirbey îşi menţinea vechea politică antiunionistă.

La începutul lunii iulie 1856, locul celor doi domnitori a fost luat de câte un caimacam. Imperiul Otoman renunţase la ideea unor căimăcămii în trei, considerând că un caimacam va fi mult mai uşor de controlat. În Ţara Românească a fost numit fostul domn Alexandru Ghica, iar în Moldova, Tudoriţă Balş. Politicile duse de cei doi caimacami au fost, evident, împotriva unirii. În Moldova a fost numit un guvern separatist, proaustriac şi proturc, lista miniştrilor fiind întocmită de Balş, generalul Glabenz şi consulul austriac Gödel Lannoy. Persecutarea simpatizanţilor Unirii devenea astfel politică de stat. Orice funcţionar care susţinea unirea era concediat, iar prin teroare, comisarii caimacamului, care conlucrau cu autorităţile, obţineau în mod ilegal semnături pentru petiţii separatiste[19]. O nouă lovitură a fost dată la 8/20 septembrie, când Legea presei a fost suspendată. Prin ridicarea unei statui a lui Ştefan cel Mare, simbol al luptei pentru independenţă, se urmărea a se da o imagine patriotică uneltirilor separatiste. Spre finalul anului 1856, guvernul din Moldova a fost remaniat, noul guvern moştenind tacticile şi zelul luptei separatiste[20]. După moartea lui Tudoriţă Balş, locul acestuia a fost luat de Nicolae Conachi Vogoride, agent

al turcilor şi al austriecilor şi pretendent la tronul Moldovei. În Ţara Românească, politica dusă de Alexandru Ghica avea un caracter liberal, marcat de lupta caimacamului cu foştii domni Bibescu şi Ştirbey. Deşi lupta antiunionistă nu era chiar atat de evidentă, regimul era totuşi unul represiv[21].

Alegerile pentru adunările ad-hoc din Moldova au fost marcate de abuzuri şi practici separatiste. Îndemnat de Poartă, caimacamul Vogoride, împreună cu un grup de boieri reacţionari, a pregătit un amplu plan de falsificare a alegerilor, prin ştergerea de pe listele electorale a mii de alegători. O atmosferă de teroare, menită să intimideze electoratul prounionist, plana asupra ţării, însă mişcarea unionistă, în ciuda tuturor presiunilor, rămânea puternică. Atât de puternică, încât consulul habsburgilor, care oferea sprijin necondiţionat separatiştilor, se temea de declanşarea unei revolte[22]. În cele din urmă, unioniştii au interceptat corespondenţa secretă a caimacamului, având astfel dovada de necontestat a abuzurilor puterii. Corespondenţa avea să fie publicată în ziarul belgian „L'Etoile de l'Orient", în Moldova fiind publicate sub titlul *Estract de scrisori secrete trimise caimacamului Moldovei de deosebite feţe politice*[23].

Acţiunea de falsificare nu avea să rămână fără răspuns. La presiunile puterilor care favorizau Unirea, Poarta şi-a retras comisarul de la Iaşi, iar Comisia de informare de la Bucureşti a luat la cunoştinţă de plângerile repetate ale unor unionişti moldoveni. Abuzurile însă au continuat. În acele zile sumbre, în semn de protest, viitorul domn Alexandru Ioan Cuza, la vremea respectivă pârcălab de Galaţi, şi-a dat răsunător demisia, nedorind să fie asociat cu abuzurile făcute de separatişti. Demisia a avut un puternic ecou intern şi internaţional. Puterile favorabile Unirii au cerut anularea alegerilor. Cea mai înverşunată opozantă a casării alegerilor a fost diplomaţia habsburgică, temătoare că eventuala unire a statelor româneşti dunărene ar putea cauza destabilizarea şi pierderea Transilvaniei. Noul ministru de externe otoman, Ali-Paşa, a propus la data de 23 iunie/4 iulie o anchetă în urma căreia alegerile din Moldova să fie anulate în cazul dovedirii falsului[24]. În zilele ce au urmat, Puterile ce favorizau Unirea au rupt legăturile diplomatice cu Imperiul Otoman, problema românească fiind pe punctul de a provoca un conflict european. Comisarul rus Basily declara colegilor săi că *dacă nu este înţelegere, atunci vor fi bubuituri de tun*[25]. Această chestiune nu avea să ducă însă la un conflict armat. Britanicii se confruntau cu răscoale în India, iar Franţa nu era dornică să ducă un război pentru susţinerea cauzei Principatelor. Din acest motiv, în august 1857, împăratul Napoleon al III-lea şi regina Victoria a Angliei, s-au întâlnit la Osbourne, în urma acestei întruniri, cele două puteri ajungând la un compromis. Britanicii consimţeau la anularea alegerilor, iar Franţa renunţa la ideea unirii depline sub un principe străin şi se declara doar pentru o unire legislativă.

Reluarea alegerilor în Moldova a fost primită cu mult entuziasm. În adunările ad-hoc din cele două ţări române au fost aleşi cei mai de seamă fruntaşi unionişti precum Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, în Moldova, iar în Ţara Românească, foştii exilaţi din 1848, respectiv C.A. Rosetti şi Gheorghe Magheru printre alţii. În ambele adunări erau prezente, de asemenea, figuri marcante ale ţărănimii, ca Ion Roată, Tănase Constantin, Gheorghe Lupescu etc[26]. Practic, pentru prima dată în istoria acestor meleaguri, erau aleşi şi deputaţi ţărani, deşi reprezentau o minoritate în raport cu boierii.

La 7/19 octombrie şi 8/20 octombrie, adunările ad-hoc ale Moldovei şi Ţării Româneşti au votat rezoluţii asemănătoare. Celelalte dorinţe erau neutralitatea, autonomia, adunarea reprezentativă şi principele străin. Una dintre principalele chestiuni discutate în adunările ad-hoc a fost şi problema agrară. Minoritatea deputaţilor ţărani, sprijinită de un mic grup de deputaţi, a solicitat adunărilor ad-hoc desfiinţarea clăcii, suprafeţe de pământ pentru ţărani şi dreptul acestora de a fi reprezentaţi în viitoarea Adunare reprezentativă. În Moldova, ţăranii pontaşi au depus o jalbă în care îşi descriau suferinţele: …*Până în ziua de astăzi, toate sarcinile cele mai grele numai asupra noastră au fost puse şi noi mai nici de unele bunuri ale ţării nu ne-am îndulcit, iar alţii, fără să fie puşi la nici o povară, de toată mana ţării s-au bucurat; câtu-i Dunărea de mare şi de largă curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări şi ţări şi se preface în râuri de aur şi de argint şi curg iarăşi înapoi şi se revarsă în ţeara noastră, iar noi nici rânduială, nici dreptate nu am avut*… Aceeaşi jalbă mai cerea ca …*săteanul să fie şi el pus în rândul oamenilor, să nu mai fie ca până acum asămăluit cu dobitoacele necuvântătoare*…[27]. Diversele soluţii propuse pentru rezolvarea problemei agrare au declanşat ample dezbateri, dar cum în rândul Partidei Naţionale se aflau mulţi proprietari funciari, al căror vot era necesar, rezolvarea acestor doleanţe a fost amânată.

Cererile celor două Adunări au fost cuprinse într-un raport al comisarilor puterilor europene. Acesta cuprindea menţiuni referitoare la organizarea administrativă şi juridică, reglementarea comerţului, agricultura, armata şi finanţele. În încheiere, Comisia de informare propunea o serie de reforme precum egalitatea în faţa legii, dezvoltarea infrastructurii, extinderea căilor de comunicaţie etc[28].

În anul 1858, puterile europene se reuneau în capitala franceză, începând astfel dezbaterile în ceea ce avea să rămână în istorie sub numele de Conferinţa de la Paris. În august a fost semnată, între cele şapte puteri garante, Convenţia privind organizarea definitivă a principatelor. În baza acestei convenţii, denumirea oficială a statului era de „Principatele Unite ale Moldovei şi Valahiei". Acesta rămânea sub suzeranitate otomană, păstrându-şi autonomia internă. Noul stat va avea câte un domn („hospodar"), guvern şi adunare electivă, armate separate, cu aceeaşi organizare şi cu un singur comandant suprem ales alternativ de domni şi instituţii separate, cu excepţia a două instituţii: Comisia Centrală şi Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, ambele cu sediul la Focşani. Executivul era exercitat de câte un domn ales pe viaţă de adunările elective, din bărbaţi născuţi din tată muntean sau moldovean, care, printre altele, avea o vârstă de cel puţin 35 de ani, zece ani de experienţă în funcţii publice şi un venit anual de cel puţin 5.000 de galbeni. Puterea Legislativă era exercitată de Domn, Adunarea electivă şi Comisia Centrală de la Focşani. Mandatul era de şapte ani, votul era cenzitar şi secret, iar alegătorii erau împărţiţi în trei colegii electorale: alegătorii primari, alegătorii direcţi şi alegătorii din oraşe. Iniţiativa legislativă aparţinea domnului sau, după caz, Comisiei Centrale. Adunarea electivă avea atribuţia dezbaterii şi votării legilor, iar domnul avea dreptul de a sancţiona legile şi beneficia de un drept de veto absolut. Puterea judecătorească era exercitată de Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie şi se prevedea principiul inamovibilităţii. De asemenea, Convenţia mai stabilea egalitatea în faţa impozitelor, desfiinţarea privilegiilor şi a monopolurilor, egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii,

precum şi dreptul acestora de a accede în funcţii publice[29]. Cu toate acestea, pentru a avea drept de vot, o persoană trebuia să deţină o proprietate mare, fapt ce a dus la un număr al electorilor limitat la câteva mii, compus în principal din moşieri. Acest fapt avea să se repercuteze negativ asupra relaţiilor dintre moşieri şi ţărani.

Cu toate avantajele şi dezavantajele sale, Convenţia a creat oportunitatea unei uniri naţionale mult mai ample. Cu privire la aceasta, Vasile Boerescu afirma …*Depinde de noi dacă vom şti să înfăptuim unirea.(…) Europa ne-a ajutat.(…)Rămâne să ne ajutăm noi înşine*…[30]. Conform prevederilor Convenţiei de la Paris, în Principate au fost numiţi trei caimacami care aveau rolul de a pregăti şi efectua alegerile elective.

În Moldova, lucrările Adunării elective au început la data de 28 decembrie 1858/9 ianuarie 1859, sub preşedinţia celui mai în vârstă dintre deputaţi, Petrache Roset Bălănescu. Încă de la început, cele mai aprinse dezbateri s-au purtat în jurul recunoaşterii validităţii mandatului lui Grigore Sturdza deoarece acesta a avut gradul de general de divizie în cadrul armatei turceşti, sub numele de Muhlis-Paşa. În final, mandatul a fost validat. După validarea tuturor mandatelor, Adunarea electivă era compusă din 55 de deputaţi din care 33 de deputaţi erau membri ai partidei naţionale, iar ceilalţi formau două grupări conservatoare. Una dintre acestea îl susţinea pe fostul domnitor Mihail Sturdza. Cea de-a doua îl susţinea pe fiul acestuia, Grigore Sturdza. Cele două facţiuni conservatoare sperau să învingă prin desemnarea unui singur candidat şi prin atragerea unei părţi din deputaţii partidei naţionale. La polul opus, partida naţională, deşi deţinea majoritatea în cadrul Adunării, nu avea un candidat unic. După ample dezbateri, în cadrul şedinţei din 3/15 ianuarie 1859, cei 30 de deputaţi prezenţi au semnat un proces-verbal prin care se obligau să susţină un singur candidat, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza. Curând, facţiunile sturdzeşti au acceptat să susţină acelaşi candidat. La 5/17 ianuarie 1859 exista un singur candidat: Alexandru Ioan Cuza. Alegerea s-a făcut prin vot deschis, candidatul întrunind unanimitatea voturilor celor 48 de deputaţi prezenţi, devenind astfel domn al Moldovei. După depunerea jurământului, Mihai Kogălniceanu l-a întâmpinat pe domn cu următoarele cuvinte: …*Alegându-te pre tine Domn în ţara noastră am vroit să arătăm lumii aceia ce toată ţara doreşte: la legi noi, om nou. Fii dar omul epocii…, fă ca legea să fie tare iar tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun, fii blând, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toţi Domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi*…[31]. Deoarece textul Convenţiei de la Paris nu prevedea ca domnii aleşi în cele două Principate să fie două persoane diferite, susţinătorii Unirii au decis ca Domnul Moldovei să fie desemnat şi în Ţara Românească. La 17 ianuarie 1859, ziarul „Românul" menţiona: *nicio putere omenească nu va putea despărţi în viitor ceea ce Dumnezeu a unit pentru eternitate*[32]. În fapt, dubla alegere avea să se dovedească mai complicată. Adunarea electivă a Ţării Româneşti era compusă dintr-o majoritate conservatoare, respectiv 46 din totalul celor 72 de mandate. Din acest motiv, o eventuală victorie a cauzei Unirii nu ar fi fost posibilă fără intervenţia maselor. De aceea s-a dus o abilă campanie de agitare în rândul populaţiei. Efectul imediat a constat în intervenţia a peste 30.000 de oameni, despre care I.G. Valentineanu considera că sunt gata să …*năvălească în Cameră şi să silească a proclama ales pe alesul Moldovei*....[33].

La 24 ianuarie 1859, în cadrul unei şedinţe secrete, deputatul Vasile Boerescu a propus alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Ţării Româneşti, alegere care a a fost acceptată în unanimitate. După cum era de aşteptat, entuziasmul din Cameră a fost transmis poporului. Cu privire la acest eveniment, ziarul „Patria" din Iaşi nota: ,…*Poporul începe a se aduna pe şoselele Dealului Mitropoliei. Profitând de venirea episcopului de Buzău, poporul trece peste santinele şi porţile nu se mai închid; curtea este ticsită de popor… Cu toată asprimea guvernului, locuitorii săteni, în cete mici, se strecor şi vin în capitală… Peste noapte tot oraşul e în mişcare. Poporul în cete mai mari se poartă pe uliţă. Patrulele se preumblă şi nu cutează să atace pe nimeni…Dumnezeule, ce popor este poporul român! Când se inspiră de vreo idee, când are vreo bănuială, uită de toate interesele private şi se consacră numai pentru triumful unei cauze comune*…[34].

Această reacţie nu era singulară. Lazlo Kossuth scria: …*un astfel de spirit este necesar ca un popor să întemeieze o patrie sau, dacă a pierdut-o, să şi-o recâştige*…[35].

La data de 29 ianuarie, o delegaţie a Adunării muntene, condusă de episcopul Climent al Argeşului, s-a deplasat la Iaşi pentru a prezenta Domnului Alexandru Ioan Cuza actul alegerii sale. În februarie, domnul pornise deja în Ţara Românească, unde a fost primit călduros în toate satele şi oraşele pe care acesta le-a vizitat. La 20 februarie, domnul Principatelor era primit în Adunarea Ţării Româneşti, ocazie cu care mitropolitul Nifon a tinut un discurs de bun-venit în care mărturisea: „…poporul român nu se îndoieşte că Măria Ta eşti cel trimis de providenţă ca (…) să pregăteşti un viitor fericit şi demn de istoria strămoşilor noştri…"[36].

De la acele evenimente au trecut 155 de ani; ani ce dovedesc patriotismul şi abilitatea unor oameni politici care, dispuşi să rişte totul, au depăşit toate obstacolele pe care interesele străine le-au pus în calea Unirii, reuşind totodată să pună Marile Puteri ale vremii în faţa faptului împlinit. Din acel moment începea o nouă eră de dezvoltare a spaţiului românesc, o dezvoltare mult mai puternică şi mai profundă pe care nici măcar iniţiatorii Unirii nu aveau s-o anticipeze.

[1] Gheorghe Iancu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2007, pag. 50.

[2] Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *Istoria românilor de la 1821 până la 1989*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995, pag. 53.

[3] *Ibidem,* pag.79.

[4] *Ibidem.*

[5] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Corint, Bucureşti, 2012, pag. 304.

[6] *Istoria României,* vol. IV*,* Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1964, pag. 236.

[7] *Ibidem*, pag. 238.

[8] *Ibidem.*

[9] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor *op. cit.*, pag. 304.

[10] *Istoria României, v*ol. IV., pag. 244-245.

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, pag. 247.

[13] Cristina Gudin, *Istoria modernă a românilor—Cultură şi modernizare.*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2009, pag. 22.

[14] *Ibidem*, pag. 23.

[15] *Ibidem.*
[16] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, pag. 305.
[17] *Istoria României,* vol. IV, pag. 253.
[18] *Ibidem,* pag. 254-255.
[19] *Ibidem*, pag. 263.
[20] *Ibidem*, pag. 264.
[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem,* pag. 273.
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem* pag. 276.
[25] T.W Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, Bucureşti, 1994, pag. 157-158.
[26] *Istoria României*, vol. IV, pag. 277.
[27] *Ibidem* , pag. 288.
[28] *Ibidem* , pag. 291.
[29] A se vedea: Gheorghe Iancu, *op. cit* , pag. 53, *Istoria României,* vol. IV, pag. 292, Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, pag. 306 şi Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *op. cit.,* pag. 83.
[30] Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *op. cit.,* pag.83.
[31] *Istoria României*, vol. IV, pag. 301-304.
[32] Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *op. cit.,* pag. 83.
[33] *Ibidem,* pag. 84.
[34] Cristina Gudin, *op.cit.*, pag. 24.
[35] Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *op. cit.,* pag. 85.
[36] *Istoria Arhiepiscopiei Argeşului şi Muscelului,* Editura Arhiepiscopiei Argeşului şi Muscelului, Curtea de Argeş, 2012, pag.474.

Evreii din Pitești în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea (IV)

dr. Elena ŞTEFĂNICĂ

e) Aspecte culturale din viaţa comunităţii ebraice din Piteşti (organizaţii culturale şi şcoala)

Comunitatea ebraică din Piteşti acorda o mare importanţă şcolarizării propriilor copii, care beneficiază atât de instruire în şcolile publice din oraş, cât şi în cazul şcolilor particulare.

Referitor la organizarea şcolară, pe lângă şcolile susţinute de comunitatea ebraică, şcoli unde se predau şi noţiuni despre religia iudaică, copiii israeliţilor din Piteşti frecventau şcolile publice. Legea instrucţiunii publice din 1864, promulgată de către Alexandru Ioan Cuza, nu impunea nicio restricţie privind naţionalitatea copiilor de vârstă şcolară.

O dovadă în acest sens este „Listă a elevelor care frecventează Şcoala de fete din oraşul Piteşti", înaintată primarului la 20 ianuarie 1866 de către institutoarea Elisa Veldini[1]. Documentul este foarte interesant, pentru statistica fetelor care frecventează şcoala publică din Piteşti pentru că are o serie de rubrici referitoare la anul naşterii elevelor, anul intrării în şcoală, clasa, profesiunea părinţilor, naţiunea (naţionalitatea), locuinţa în suburbie, numărul casei, observaţii. Este un tablou social, etnic despre societatea piteşteană la jumătatea sec. al XIX-lea, la scurt timp după reformarea învăţământului românesc.

Astfel, în clasa I erau înscrise 117 eleve, în clasa a II-a, 41 de eleve, în clasa a III-a, doar 22 de eleve. Se observă numărul foarte mare al elevelor în clasa I, pentru ca apoi foarte puţine să ajungă în clasele superioare (clasa a doua nu era frecventată nici de cel puţin jumătate din numărul celor din clasa I). Se observă înjumătăţirea numărului elevelor pentru clasele superioare. Din numărul total al elevelor, 280, doar 4 au părăsit şcoala. Profesiunile părinţilor sunt din cele mai diverse: croitor, preot, băcan, cârciumar, grădinar, căldărar, pescar, simigiu, tutungiu, bărbier, inginer, deputat, cizmar, cojocar, giuvaiergiu, franzelar, cojocar gros, canaf, „ferar", brutar, hangiu, spiţer, tabac, cofetar, amploiat, grefier, braşovean, cojocar subţire, preot de ţară, staroste poştă austriac, proprietar, rotar, comisar, avocat, lânar, ofiţer, căpitan de poşte, frânghier, zugrav, cântăreţ, bragagiu, cherestegiu, povarnagiu, dar şi foarte multe femei văduve. Diversitatea meseriilor, de la cele lucrative (diverşi meseriaşi) la servicii, funcţionari ai statului reflectă intensa viaţă economică ce se desfăşura în Piteşti la jumătatea secolului al XIX-lea.

Naţionalitatea elevelor este relevantă pentru aspectul cosmopolit al oraşului, dar şi pentru spiritul de toleranţă al locuitorilor Piteştiului. Majoritatea elevelor era constituită din romånce, dar se înregistrau (din totalul de 280 de eleve): 6 eleve de naţionalitate ungară, 5 eleve evreice, 5 eleve bulgăroaice, 4 eleve de naţionalitate germană şi câte 2 eleve de naţionalitate armeană, greacă şi romă[2]. Aşadar, aproape 10 % din numărul elevelor aparţineau altor naţionalităţi, ceea ce atestă faptul că economia Piteştiului era prosperă.

Referitor la şcolile israelite, pe care locţiitorul de primar voia să le închidă în 1867 ca sancţiune pentru încălcarea legii comunale care cerea oferirea unor date despre bugetul comunităţii, răspunsul reprezentanţilor evreilor este acela că: *„unde se adună copii israeliţilor nu este o şcoală; acea casă este un local unde israeliţii trimit copiii lor de la 4 la 7 ani* (n.n. *deci înainte de vârsta obligatorie de şcolarizare, care, conform legii din 25 nov. 1864, era de 8-12 ani*) *spre a-i feri de relele ce li s-ar putea ocaziona umblând pe străzi"*[3]. Observăm o concepţie foarte modernă împărtăşită de comunitatea evreiască din Piteşti, referitoare la educaţia timpurie a copiilor. Despre cea de a doua şcoală israelită, se arată în continuare că, „în cealaltă *casă* (deci nu *şcoală*, care ar presupune existenţa unui cadru instituţionalizat!) sub supravegherea unui pedagog numit de comunitate sunt adunaţi copiii şi li se arată elementele religiei"[4]. Aşadar, în 1867 comunitatea evreilor din Piteşti dispunea de două şcoli: una pentru educarea copiilor de patru-şapte ani, iar cealaltă, nu se specifica vârsta copiilor care o frecventau, pentru însuşirea elementelor generale despre religia mozaică. Se observă, deci, o grijă deosebită a comunităţii israelite pentru educarea propriilor copii, în condiţiile în care, în dezbaterile parlamentare ale timpului se căutau soluţii pentru a-i determina pe părinţii români să-şi trimită copiii la şcoală, pentru a se respecta astfel principiul obligativităţii învăţământului primar stipulat de legea învăţământului din 1864!

Şcolile israelite fuseseră vizitate în 1867 de revizorul şcolar care constatase că aceşti copii sunt de vârstă mai

mică decât cea prevăzută de lege pentru frecventarea şcolilor publice şi a învăţământului obligatoriu şi nu găsea nimic de obiectat. În 1882 toate şcolile din Piteşti, la solicitarea Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice[5], realizează o statistică a elevilor, subliniind naţionalitatea şi religia acestora. Tabloul naţional şi confesional era următorul[6]:

1. La Şcoala de meserii, director C. V. Theodorescu, erau 15 elevi, toţi de naţionalitate română şi de religie ortodoxă.

2. La Gimnaziul din Piteşti, în 18 septembrie 1882, erau 147 de elevi, repartizaţi astfel: 72 în clasa I; 42 în clasa a II-a; 25 în clasa a III-a; 8 elevi în clasa a IV-a. După naţionalitate, situaţia era următoarea: 136 români, cinci israeliţi, doi armeni, un polon, doi austrieci, un italian. Din punct de vedere al religiei, elevii erau: 136 creştini ortodocşi, patru catolici,cinci israeliţi, doi gregorieni.

3. Şcoala de băieţi nr. 1, director Sevastian Hernea[7], avea următoarea situaţie: 258 de elevi, repartizaţi astfel:

Clasa	români	germani	armeni	israeliţi	unguri	Total elevi
I	64	2	1	1	-	68
II	61	3	1	-	1	66
III	70	1	-	1	-	72
IV	50	1	-	-	1	52
Total elevi	245	7	2	2	2	258

4. Pensionul de fete M. Monti din Piteşti era situat pe strada Egalitatea nr. 368, directoare fiind Mari Monti şi avea, în 1882, 33 de elevi, aparţinând naţionalităţilor: română, 30 de elevi şi austro-ungară, 3 elevi. Interesantă este situaţia confesională a elevilor:

Religie/elevi	ortodocşi	catolici	protestanţi	israeliţi
33	19	1	6	7

5. Pensionatul lui Josephine Ott avea 48 de eleve, 41 erau românce, de religie ortodoxă, o elevă era armeancă, ortodoxă, o elevă era de naţionalitate germană, de religie protestantă, 5 eleve erau israelite, aparţinând religiei mozaice.

6. Şcoala de fete nr. 1 avea următoarea situaţie (directoare – Eufrosina Tănăsescu):

Clasa/ naţionalitatea şi confesiunea	Română/ ortodoxă	Ungară/ reformată	Italiană/ catolică	Israelită/ mozaică	Germană/ catolică	Total eleve
I	59	12	1	2	-	74
a II-a	23	-	-	7	2	32
a III-a	19	-	1	4	-	24
a IV-a	4	-	-	-	-	4
Total eleve	105	1	3	23	2	134

7. Pentru Şcoala primară de fete nr. 2, directoare T. Gheorghiu, situaţia elevelor este prezentată pe confesiuni şi pe naţionalităţi, astfel:

Naţionalitatea	română	germană	israelită	greacă	sârbă	ungară	Total eleve
Nr. eleve	154	10	15	1	1	5	186

Situaţia confesională era raportată astfel primarului de către directoarea şcolii, fără să se mai detalieze şi apartenenţa naţională a elevelor:

Confesiunea	ortodoxă	mozaică	catolică	protestantă	Total eleve
Nr. eleve	156	15	11	4	186

8. Şcoala primară de băieţi nr. 2 avea 186 de elevi în 1882, repartizaţi astfel: în clasa I – 40 de elevi, dintre care „4 armeni, 8 ovrei, iar restul români"[8]; în clasa a II-a erau 55 de elevi; în clasa a III-a – 53 de elevi, iar în clasa a IV-a erau 38 de elevi. Toţi elevii, cu excepţia celor din clasa I, erau de naţionalitate română şi aparţineau cultului ortodox.

9. Şcoala privată Apostol Pellinescu „din culoarea de roşu", strada D-na Bălaşa nr. 274, avea 32 de elevi care aparţineau cultului ortodox, fiind de naţionalitate română, cu o singură excepţie, un elev fiind armean. Şcoala avea doar clasele I şi a II-a, în prima clasă fiind înscrişi 26 de elevi, iar în clasa a II-a doar 6 elevi.

10. Şcoala israelită română din Piteşti avea, la 28 septembrie 1882, 65 de elevi, „de naţiune ebraică şi de religie mozaică"[9]. Elevii erau repartizaţi astfel. În clasa I erau 24 de elevi, în clasa a II-a – 18 elevi; în clasa a IV-a erau 14 elevi, iar în clasa a IV-a se aflau doar 9 elevi. Directorul şcolii se numea Lazăr Cassavan.

11. „Şcoala catolică din urbea Piteşti" avea doar 14 elevi, tot la 28 septembrie 1882, dintre care 4 elevi erau de naţionalitate română, de religie ortodoxă, iar 10 elevi erau de naţionalitate germană şi de religie catolică. Şcoala era condusă de preotul Antonin Ciardella.

12. Şcoala privată din curtea Bisericii Mavrodolu trecea, de la 1 noiembrie 1882, „pe cheltuiala statului", preotul I. Petculescu, care era şi învăţător, urmând să primească salariul de 100 de lei/lună de la ministerul de resort şi nu din bugetul primăriei, aşa cum îl primise până atunci. În anul şcolar 1882/1883 avea 83 de elevi. Astfel, în clasa I erau 55 de elevi, din care 52 erau români şi de religie ortodoxă, unul de religie gregoriană şi de naţiune armeană, iar 2 elevi erau de confesiune reformată, fiind maghiari. În clasa a II-a erau doar 28 de elevi, toţi români şi ortodocşi[10].

13. În 1882 funcţiona în Piteşti şi o Şcoală reformată, condusă de pastorul Schuster, care era un mozaic etnic şi confesional, deşi număra doar 18 elevi: 8 elevi erau germani, 6 români, un francez, 2 israeliţi, un ungar. Religiile elevilor erau: luterană (8 elevi), ortodoxă (6 elevi); catolică (1 elev), reformată (un elev); mozaică (2 elevi).

În mai 1896, în Piteşti existau 15 şcoli, şase primare , trei de băieţi şi trei pentru fete, la care se adăugau: Gimnaziul (şcoală secundară de băieţi), internatul de fete „Teodosia Gheorghiu", internatul „Dochia Tomescu", internatul „Al. Teodosiadi", internatul „Mihai Drugean", Şcoala romano-catolică, Şcoala evanghelică, Şcoala româno-mozaică, Grădina de copii „Lilea"[11].

În fondurile arhivistice ale primăriei Piteşti se păstrează numărul şi, uneori, şi numele profesorilor care predau la aceste şcoli. Astfel, Şcoala Israelită Română din Piteşti avea, la 19 mai 1896, patru profesori care predau: limba română, limba germană, iar doi profesori predau limba ebraică. Directorul acestei instituţii era A. Sehlesinger[12].

În 1900, în Piteşti existau 16 şcoli, acestea fiind: şase şcoli primare (situaţie neschimbată din 1896), Şcoala

profesională de fete, Şcoala de comerţ, Şcoala de meserii, Şcoala de cântăreţi bisericeşti, Institutul de băieţi „Progresul", două institute de fete, „Teodora Popescu" şi „Dochia Tomescu", iar trei şcoli aparţineau comunităţilor religioase de catolici, protestanţi şi israeliţi din Piteşti[13]. Şcoala Israielito-Română avea, la 5 decembrie 1900, 36 de elevi, repartizaţi în patru clase: clasa I -15 elevi, clasa a II-a 8 elevi, clasa a III-a 7 elevi, iar în clasa a IV-a 6 elevi. Institutul nou de domnişoare „Dochia Thomescu", directoare fiind însăşi d-na Thomescu, avea şi el o structură mixtă, în sensul că era atât şcoală primară, organizată pe patru clase, cât şi şcoală secundară, liceală, organizată pe cinci clase. Şcoala primară era frecventată de 33 de eleve, dintre care 11 aveau nume străine: Felstein Berta, Rosental Charlles, Braumştain Ghizela, Svaitzer Luisa etc. Cursurile liceale erau frecventate de 51 de eleve, şi printre acestea multe aveau nume de altă origine decât română, precum: Felderman Raşela, Izer Elisa, Tenenhaus Javeta, Marcovici Rebeca, Netzler Rebeca ş.a. Şcoala Israielită Română susţinea, în fiecare an, serbări, spectacole în oraş, pentru colectarea de fonduri pentru susţinerea acesteia[14].

Minoritatea evreiască din Piteşti, deşi îşi trimitea copiii la şcolile publice din oraş, încerca să-şi păstreze individualitatea istorică printr-o organizare specifică. Astfel, la 23 septembrie 1901 a avut loc alegerea „Comitetului definitiv al comunităţii israelite din oraş", alegerea care s-a făcut prin vot secret. În urma votului, au fost aleşi cinci membri: Efraim Kivici este ales preşedinte al comunităţii israelite, cu 24 de voturi „pentru"; Braunştain Israil a fost ales vicepreşedinte, cu 44 de voturi; L. Steimberg a devenit membru în comitetul amintit, cu 48 de voturi, alături de Leon Nadler, ales cu 32 de voturi. Aron Grunberg a primit funcţia de secretar, în urma primirii a 27 de voturi[15]. Lista cu membrii „Comitetului definitiv al comunităţii israelite din oraşul Piteşti" era adresată primarului oraşului, acesteia fiindu-i ataşat şi procesul-verbal al adunării în cadrul căreia s-a desemnat Comitetul respectiv. Pentru autentificare, documentele erau ştampilate cu sigla Comunităţii, care reprezenta un vultur şi pe care erau adnotate inscripţiile: *„Israiliti schegemainde"* (sic!) *şi „Comunitatea Israelită. România".*

În afară de acest Comitet, menţionat mai sus, se ştie că în Piteşti, o „Societate israielită de ajutor reciproc" a fost fondată la 1 mai 1908 cu scopul de a-i ajuta pe bolnavi şi a oferi sprijin familiilor pentru înmormântări. În 1912 avea 70 de membri, fiind condusă de un comitet de 10 membri, preşedinte fiind M. Filip. Societatea dispunea în acel an de o farmacie, un doctor şi oferea ajutor de înmormântare membrilor săi[16]. Se observă, în continuare, existenţa unei autonomii a comunităţii ebraice din Piteşti, păstrată şi la nivelul asigurării sănătăţii membrilor acesteia şi asigurării ceremonialului specific de înmormântare.

În afară de statistici, de episoadele alegerii epitropilor sinagogii, comunitatea ebraică din Piteşti a mai apărut în documentele vremii odată cu discuţiile despre mutarea vechiului cimitir evreiesc, în 1915-1916.

La 10 iulie 1915, Comandantul Regimentului nr. 6 artilerie din Piteşti adresa o cerere primarului acestui oraş de a muta cimitirul israelit pe un loc pus la dispoziţie de primărie, alături de cimitirul israelit de la bariera oraşului, de pe şoseaua Craiovei, unde *„să se mute toate osemintele şi toate monumentele"*[17]. Cimitirul ce trebuia mutat se găsea în curtea Regimentului nr. 6 artilerie, în 1915, era vechi, în momentul respectiv nu mai servea scopului pentru care a fost creat, respectiv *„nu se mai îngroapă morţi"*[18]. Argumentele comandantului, pentru a cere mutarea, erau următoarele: cimitirul se afla în apropierea monumentului ridicat în amintirea tunarilor morţi în campania din Bulgaria din 1913, participanţi la cel de-al doilea război balcanic, în urma căruia România s-a unit cu Cadrilaterul (partea de sud a Dobrogei, formată din două judeţe, Durostor şi Caliacra). Al doilea argument era acela că acel cimitir *„era văzut din strada care conducea la parcul Trivalea şi, fie din punctul de vedere al esteticii, fie al moralului, în timpul acesta nu-şi mai are locul"*[19].

Înainte de a propune primarului oraşului strămutarea cimitirului, comandantul se consultase cu dl. Roth, ceasornicar din Piteşti, membru al comunităţii israelite, care-şi dăduse acordul pentru această măsură. Vechiul cimitir evreiesc, avut în discuţie, se întindea pe o suprafaţă de 1.868,58 m². Tratative pentru reunirea celor două cimitire ebraice s-au desfăşurat între autorităţile locale şi membri ai comunităţii israelite, respectiv Solomon Bercovici şi Moritz Roth[20]. Acestea s-au purtat cu folos, ajungându-se la un acord din partea ambelor părţi: comunitatea israelită a fost de acord cu strămutarea, în condiţiile în care primăria Piteştiului se angaja să-i pună la dispoziţie un teren de ¾ ha în spatele cimitirului evreiesc de la bariera oraþului þi să transporte monumentele şi osemintele. Termenul pentru mutare era stabilit de la 2 la 31 iulie 1915, iar Consiliul comunal decidea să fie alocaţi 4000 de m² pentru noul cimitir, iar transportul să fie gratuit. După rezolvarea acestor probleme, la 22 august 1915, Primăria oraşului Piteşti decide desfiinţarea vechiului cimitir israelit[21], decizie aprobată şi de Comunitatea israelită anterior, la 6 august 1915. Suma plătită de primărie pentru cel care a dezgropat monumentele şi osemintele din vechiul cimitir a fost de 200 de lei[22]. Pe terenul astfel eliberat, Primăria Piteşti a decis constituirea unui parc de 7.585 m² în jurul monumentului tunarilor din 1913.

Piteştenii de religie mozaică au îmbinat în epoca modernă *politica* de autonomie cu cea de integrare, contribuind la susţinerea unor evenimente deosebite din istoria românilor, respectiv Războiul de Independenţă şi Războiul de reîntregire a ţării. În Primul Război Mondial au avut loc acţiuni de ajutorare a frontului şi a spatelui frontului. „La Piteşti, evreii au contribuit la toate coletele; de asemenea, s-au înscris şi cu contribuţii lunare şi au dat şi multe obiecte în natură. Prima listă indică un total de 1.330 de lei, iar obligaţiile asumate lunar însumează 153 de lei, câte 25-30 de lei pentru fiecare lună. Comunitatea locală a decis să sprijine familiile evreieşti ai căror bărbaţi au plecat pe câmpul de luptă cu câte 20 de lei"[23]. Din Piteşti a fost şi un erou din rândul comunităţii ebraice, prozatorul şi criticul Iosif Netzler-Trivale, comandantul plutonului I din compania a IV-a, batalionul 4, Regimentul Argeş, căzut la datorie în noaptea de 23 octombrie/5 noiembrie 1916, cu ocazia apărării sectorului Zimnicea[24].

Ion Trivale (1889-1916), aparţinând comunităţii ebraice, pe numele său adevărat Iosif Natzler, a fost critic literar, fiind absolvent de drept şi litere în cadrul Universităţii din Bucureşti, profesor de limba şi literatura germană, cu studii şi în străinătate, la Universitatea din Jena. A participat la Primul Război Mondial, în calitate de sublocotenent în rezervă, fiind comandant de pluton în cadrul Regimentului 4 Argeş. Moare pe câmpul de luptă, la Zimnicea, la numai 27 de ani, la 11 noiembrie 1916, încercând să-şi facă datoria faţă de patria în care se născuse[25]. George Călinescu afirma

despre criticul piteştean dispărut prematur: „dacă Ion Trivale n-ar fi murit tânăr, critica română ar fi avut astăzi un alt aspect, căci nu e greu de ghicit în fireasca stângăcie a începuturilor lui pătrunderea unui viitor remarcabil critic”[26].

În concluzie, studiul întreprins asupra comunităţii ebraice din Piteşti în epoca modernă nuanţează imaginea pe care aceasta o are în istoriografia românească, demontând anumite stereotipii referitoare la antisemitismul societăţii româneşti, la coeziunea existentă în rândul lumii ebraice, reliefând, în acelaşi timp, latura general umană existentă, indiferent de etnia, educaţia religioasă a unei persoane sau comunităţi.

Sinagoga Piteşti

[1] *Ibidem*, ds. 1/1866, f.10-18.
[2] *Ibidem*, f. 10-20.
[3] *Ibidem*, ds. 10/1866/1871, f.23.
[4] *Ibidem.*
[5] Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice era P.S. Aurelian (1 august 1882-22 iunie1884), succedându-i lui V.A..Urechea (9 iunie 1881-31 iulie 1882).
[6] DGAS, *fondul Primăria Piteşti*, ds.13/1882, f. 10-35.
[7] Sevastian Hernea (1837-1895) este transilvănean de origine, institutor şi director al Şcolii primare de băieţi nr. 1 mai bine de 20 de ani. S-a remarcat printre dascălii destoinici care au educat primele generaţii de tineri pe baza Legii din 1864. S-a stins din viaţă la numai 58 de ani, fiind înmormântat în cimitirul oraşului Piteşti, apud Dinu, M. Ion, *Figuri de dascăl argeşeni,* Complexul Muzeal Goleşti, 1991, p. 20-21.
[8] *Ibidem*, f. 137.
[9] *Ibidem*, f. 144.
[10] *Ibidem*, f. 150.
[11] *Ibidem*, ds. 5/1896-1897, f. 112.
[12] *Ibidem*, f. 69, 72.
[13] *Ibidem*, ds. 17/1900, f.78.
[14] *Ibidem*, ds.3/1908, f.1.
[15] *Ibidem*, ds. 3/1902-1903, f. 144.
[16] *Ibidem*, ds. 13/1912, f. 10.
[17] *Ibidem*, ds. 36/1915-1916, f. 2.
[18] *Ibidem*, f. 2.
[19] *Ibidem*, f. 4.
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem*, f.10.
[22] *Ibidem*, f. 14.
[23] Hîncu, Dumitru, ş.a., *Evreii din România în Războiul de reîntregire a ţării 1916-1919*, ed. Hasefer, Bucureşti, 1996, p. 41.
[24] DGAS, filiala Argeş, *fond Primăria Piteşti*, ds. 36/1915-1916, f. 80-81.
[25] Dinu, Ion, *Oameni de seamă ai Argeşului de ieri şi de azi,* Edit. Tiparg*,* 2004*,* p. 37.
[26] Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. a II-a, Edit. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 644.

Societatea Concordia. Departamentul „Electrica” (1936-1948)

dr. Dan Ovidiu PINTILIE
prof. Marius CHIVA

În anul 1936, Societatea „Concordia” a fuzionat cu Societatea anonimă „Electrica”, înfiinţată din 1907, decizia, prin încorporare, fiind aprobată de Adunarea Generală Extraordinară a Societăţii „Concordia” din 25 ianuarie 1937. Prin fuziunea realizată, tot pasivul şi activul, precum şi personalul societăţii treceau de la 1 ianuarie 1936 asupra „Concordiei” care înfiinţa Departamentul „Electrica”[1]. Fuziunea a fost comunicată în 6 februarie 1937 şi Băncii Naţionale Române, care comunica la rândul ei că toate datoriile în devize ale fostei societăţi „Electrica” treceau asupra „Concordiei” şi anume: la „Banque d'Anvers”, Belgia, 2.000.000 de franci belgieni, plus dobânzi de 232.018 de franci belgieni; societăţii „Hydrofina” din Anvers, Belgia, 121.849 de franci belgieni şi Băncii Comerciale Române, 2.936.587 de franci belgieni. Datoriile în devize proveneau din împrumuturi anterioare reglementării de către B.N.R. a comerţului cu devize.

De asemenea, Ministerul Apărării Naţionale, Subsecretariatul Armamentului, a luat act de hotărârea de fuziune prin încorporare şi prin adresa nr. 234 din 16 februarie 1937 „nu făcea nici o opoziţie la această operaţiune”, dar obligaţiile stipulate în contractul nr. 2952 din 4 noiembrie 1936 „nu vor putea fi întru nimic schimbate prin aceasta”[2]. Au fost anunţate, prin scrisori, toate societăţile petroliere şi industriale care aveau contracte cu „Electrica”, precum şi furnizorii străini de echipamente, corespondenţa ulterioară a acestora urmând să se efectueze pe adresa Departamentului „Electrica”. Activitatea societăţii anonime

române „Electrica" a fost sprijinită prin împrumuturi de valută forte şi lei, luate de la societăţi precum „Credit Suisse" din Zürich, Societatea elveţiană „Banque pour Entreprises Electriques", „Banca Românească", „Banca Agricolă", „Banca Generală a Ţării Româneşti", „Banca de Scont a României", „Banca Comerţului" din Craiova, „Creditul Tehnic" şi „Creditul Minier" care au dat un preţios concurs financiar la propăşiriea şi dezvoltarea societăţii[3].

Preluarea societăţii „Electrica" de către capitalul belgian s-a făcut treptat, în 1929 Societatea „Hydrofina" acordând acesteia un împrumut în valoare de 750.000 de dolari ce tripla capitalul la 64.000.000 de lei. Acţiunile societăţii „Electrica" au fost preluate de „Hydrofina", iar Societatea „Electrica" a restituit imediat suma de 350.000 dolari[4]. În 1933, Societatea „Electrica", în urma unei convenţii cu B.C.R. şi Banque d'Anvers, a obţinut ca o parte din datoria sa, în devize, către B.C.R., să fie preluată de Banque d'Anvers care a devenit astfel creditoarea societăţii „Electrica".

În ianuarie 1936, data fuzionării societăţii „Electrica" cu Societatea „Concordia", datoria sa era de 2.000.000 de franci belgieni, iar dobânzile se ridicau la 232.018 de franci belgieni. Această datorie a fost preluată de către Societatea „Concordia". Deşi la prima vedere creditul din străinătate a servit la plata unei datorii interne, totuşi, în realitate, împrumutul a fost întrebuinţat la investiţii, cu aceşti bani achitându-se datorii întrebuinţate în ţară. Înfiinţând, în 1936, Departamentul Electrica, „Concordia" a realizat rolul primordial ocupat de producerea şi distribuirea energiei electrice în industria petrolieră şi, în principal, pentru deservirea regiunilor proprii Moreni, Ochiuri, Gura-Ocniţei şi Buştenari, din judeţele Prahova, Dâmboviţa şi Buzău. Centralele de la Gura-Ocniţei, Câmpina şi Floreşti, cea hidroelectrică de la Sinaia şi pe bază de lignit de la Schitu-Goleşti, jud. Muscel, care formau subsecţiile departamentului, vor furniza curent prin reţelele de joasă şi înaltă tensiune şi pentru întregul judeţ Muscel, o parte a oraşului Bucureşti, Valea Prahovei şi alţi clienţi[5].

Departamentul Electrica a emis prin reţeaua sa, în 1936, un total de 105.860.005 kwh, din care 85.280.290 kw din centralele sale proprii, 16.070.000 kw din centrale pe care le avea în exploatare şi 4.509.415 kwh cumpărate de la alte întreprinderi. Dezvoltarea liniilor de înaltă şi joasă tensiune precum şi extinderea substaţiilor de transformare au fost continuate cu intensitate pentru satisfacerea nevoilor clienţilor societăţii, în special ale şantierelor de petrol. Pentru centrala sa din Câmpina, a fost comandat un grup turbo-generator de 15.000 kw necesar producerii energiei[6].

Pentru a se face economie de combustibil, la centrale se foloseau gaze furnizate de şantiere dar care nu erau suficiente pentru centralele de la Floreşti şi Câmpina. Ca urmare, diferenţa se procura de la societatea „Steaua Română" care însă vindea metrul cub cu 0.32 lei sau chiar cu 0.45 lei. La rândul său, Departamentul Electrica nu putea însă ridica preţul curentului electric furnizat şantierelor societăţilor petroliere, pentru că atunci toţi petroliştii ar fi înlocuit motoarele electrice cu cele pe gaze[7]. În perioada 1939-1941, se observă, din tabelul alăturat, o creştere continuă a vânzărilor de energie către şantiere, conducte, rafinării şi uzinele metalurgice, activitatea acestora fiind impulsionată astfel:[8]

ANUL	*Şantiere şi conducte / lei*	*Rafinăria „Vega" / lei*	*Uzinele Metalurgice / lei*	*Total / lei*
1939	*46.400.000*	*6.600.000*	*12.000.000*	*65.000.000*
1940	*77.500.000*	*9.500.000*	*23.000.000*	*110.000.000*
1941	*81.500.000*	*9.500.000*	*27.000.000*	*118.000.000*

Începând cu anul 1940, din cauza imposibilităţii importului de materiale şi maşini necesare departamentului, nu s-au putut executa toate lucrările de întreţinere şi reînnoirile indispensabile asigurării exploatării centralelor şi reţelelor electrice. S-au făcut eforturi deosebite pentru a satisface toate cererile de energie care au fost adresate societăţii. O serie de lucrări proiectate cu scopul de a mări capacitatea de producţie şi transport nu au putut fi executate deoarece maşinile şi materialele comandate în Germania nu au fost furnizate. Dintre aceste lucrări menţionăm instalarea unui grup nou generator de 15.000 kw şi staţiile de transformare de 60.000/25.000 volţi de la Câmpina şi Sinaia[9]. Producţia de energie electrică a departamentului a fost de 181.000.000 kwh în 1940 şi de 181.262.374 kwh în 1941, la care se adăuga energia electrică achiziţionată de la alte societăţi în cantitate de 4.000.000.000 kwh anual. Beneficiul net a fost de 47.000.000 în 1940 şi de 80.000.000 lei în 1941[10]. Deşi cheltuielile de materiale, mână de lucru şi impozitele au crescut, totuşi tarifele de vânzare a curentului electric nu au fost sporite. În anul 1942, se prevedea efectuarea racordului între centrala de la Schitu-Goleşti cu reţeaua principală de transport de la Câmpina. Energia emisă prin reţeaua societăţii a fost în anul 1942 cu 25% mai mare decât în 1941, reprezentând cea mai mare cantitate anuală de energie distribuită de societate[11]. „Concordia" a putut face faţă tuturor cerinţelor crescânde de energie electrică atât ale industriei petroliere, cât şi nevoilor particulare. La reţelele de transport sub înaltă tensiune s-a terminat construcţia unui al doilea circuit de 60.000 kw între staţia de interconexiune Floreşti şi Moreni şi s-a lucrat la executarea şi punerea în funcţiune a liniei de 60.000 v între uzina „Gura Ocniţei" şi Târgovişte. Societatea, prin aceste lucrări, contribuia la progresul economiei de electricitate. În anul 1943, cele cinci centrale ale societăţii au produs aceeaşi energie ca şi în 1942, putându-se satisface toate cererile de energie.

Producţia de energie electrică obţinută de Departamentul Electrica în perioada 1942-1943 a fost următoarea:[12]

ANUL	***PRODUCŢIA kw/h***
1942	*230.633.637*
1943	*238.971.190*

Producţia electrică furnizată de centralele societăţii, în 1944, a fost până la 23 august de 56.000.000 kwh, această producţie mică datorându-se întreruperii, pe perioade mari de timp, a activităţii societăţii, din cauza bombardamentelor şi a lipsei de materiale. Erau necesare aparate de înaltă tensiune, piese de schimb pentru cazane şi turbine, materiale refractare, izolatori de înaltă tensiune pentru staţiile de transformare şi pentru liniile de înaltă tensiune, transformatori. Dacă în 1938 stocurile de materiale de care dispunea Departamentul Electrica se ridica la 72 de tone, în

noiembrie 1944 existau doar 6 tone[13]. Totuşi, departamentul, cu eforturi mari, a reuşit ca până la sfârşitul anului să obţină o producţie de electricitate care s-a situat la 168.101.829 kw[14].

Uzina electrică de la Schitu Goleşti, administrată de „Concordia", împreună cu Societatea de „Gaz şi Electricitate" din Bucureşti, în baza unui contract, vor furniza energie electrică în cantitate de 20.000.000 kwh anual. Pentru construirea acestei uzine electrice, de către firma lui Emil Prager şi terminată în aprilie 1930[15], Societatea „Lignitul" a beneficiat de un împrumut de la Societatea belgiană „Hydrofina" la data fuziunii mai rămânând o creanţă de 11.929.715 franci elveţieni. Pentru lichidarea completă a creanţei, societatea „Concordia" a dat 394.000 de acţiuni a câte 250 de lei din cele 552.000 acţiuni „Concordia" emise în urma fuziunii, societăţii „Hydrofina". Restul de 158.000 acţiuni „Concordia" vor fi date acţionarilor societăţii „Lignitul". În iulie 1943, uzina electrică proprie „Thermo" a Departamentului minier va fi desfiinţată, departamentul primind curent electric de la Departamentul „Electrica"[16].

Uzina furniza energie electrică pentru Bucureşti, iar în anul 1942, din cauza lipsei de păcură, a trebuit să mărească producţia cu 70% faţă de producţia anului 1941. Astfel, dacă în 1941 producţia de energie electrică a fost de 24.154.656 kw, în 1942 ea a ajuns la 41.031.765 kw/oră[17]. Exista o mare lipsă de electricieni pregătiţi, fiind utilizaţi, în 1943, trei schimburi de electricieni tablotari deoarece uzina funcţiona paralel cu uzinele din Câmpina, Floreşti şi Gura Ocniţei. Conform raportului adresat M.St.M. – Secţia MONT în 24.01.1943, la uzina Schitu Goleşti lucrau 150 de oameni fiind nevoie de mult mai mult personal pentru acoperirea tuturor necesităţilor[18]. Cantina lucrătorilor şi funcţionarilor de la centrala Câmpina a fost terminată şi pusă în funcţiune în 1943 şi s-au dat în folosinţă trei noi case de locuit pentru personalul aceleiaşi centrale[19]. Departamentul „Electrica", înainte de 23 august 1944, avea un număr de 621 angajaţi (funcţionari şi lucrători). La 30 septembrie 1944, numărul total era de 846, din care 736 lucrători şi 110 funcţionari[20].

În baza Decretului-Lege 1.024 din 1941, Departamentul minier a înfiinţat Oficiul propriu „Muncă şi Lumină", subordonat Inspectoratului „Muncă şi Lumină" Târgovişte prin care s-a căutat să se dezvolte în sufletele muncitorilor „conştiinţa naţională, pericolul din Răsărit şi cauza obiectivă pentru care se poartă război contra bolşevismului, la care luau parte un mare număr de lucrători". De la început, Inspectoratul Târgovişte a căutat să ajute Departamentul Minier prin trimiterea de cărţi, broşuri, gazete şi reviste în sprijinul ridicării culturale a muncitorilor[21]. De asemenea, Ministerul Propagandei Naţionale a distribuit gratuit câte 100 de exemplare din „Cătuşe roşii", „Basarabia şi Bucovina", „Sub călcâiul comunist" şi, într-un număr mai mic, „Demascarea comunismului", „Prăbuşirea colosului", „Calendarul dezrobirii", „Îndemnuri româneşti", cărţi poştale, portrete ale regelui şi mareşalului şi albume cu mareşalul Antonescu[22].

Şeful organizaţiei era inginerul Alex. S. Popescu care ţinea periodic conferinţe muncitorilor pe diferite teme cum ar fi „Rolul european al României". El propunea ca emisiunea de radio „Ora ostaşului" care se transmitea duminica între orele 12-13 să fie transmisă duminica dimineaţa când putea fi audiată de majoritatea lucrătorilor. Dorea prelungirea sălii cantinei pentru organizarea de şezători şi sărbători muncitoreşti care să fie audiate de un număr mai mare de lucrători[23]. Anul 1944 a produs societăţii pagube însemnate din cauza bombardamentelor efectuate de aviaţia aliată, iar după 23 august de trupele sovietice în trecere prin ţara noastră. Pierderi însemnate s-au datorat şi furturilor la care s-au pretat soldaţii sovietici care au afectat activitatea de furnizare a energiei electrice. Într-o situaţie întocmită la 24 februarie 1945, cu privire la bunurile ridicate de armata sovietică din diferite localităţi unde societatea activa, se arăta că valoarea totală a bunurilor în lei se ridica la 22.637.693 lei, din care Departamentul Electrica avea pierderi de 7.864.984 lei. Pagubele suferite de Departamentul „Electrica" au antrenat pagube importante la societăţile petroliere cliente – „Astra Română", „Steaua Română" şi „Româno-Americană", iar producţia de electricitate a avut o scădere importantă.

Fiind interesată de furnizarea de produse petroliere trupelor sale, partea sovietică a solicitat Societăţii „Concordia" ca Departamentul „Electrica" să reia imediat furnizarea de curent electric rafinăriilor şi şantierelor, pentru reluarea activităţii industriale petroliere[24]. Departamentul Electrica reprezenta 15% din cifra de afaceri a societăţii şi se ocupa cu producerea, transportul şi distribuirea energiei electrice în regiunea petroliferă şi industrială din judeţele Dâmboviţa, Prahova şi Buzău, alimentând totodată, parţial, oraşele Bucureşti şi Braşov. Energia electrică era furnizată de Centrala electrică de la Schitu Goleşti. Producţia totală obţinută a fost de 235.870.000kw/h, în 1946; 246.461.000 kw/h., în 1947 şi 257.062.000 kw/h, în 1948[25]. Cantitatea de energie electrică produsă în 1948 reprezenta o creştere de 18.9%, faţă de cea produsă în 1945 (216.197.000 kw/h) şi de 14% faţă de cea produsă în 1947. În cursul anilor 1946 – 1948, s-au înregistrat dezvoltări ale instalaţiilor din transport şi distribuire a energiei electrice, prin construcţii de linii noi de mare tensiune, de transport şi distribuţie şi de montarea unor staţii cu transformatoare noi. Cea mai importantă creştere a fost în anul 1948, după cum se poate vedea de mai jos:

An	*Putere instalată*
1945	*86.120 kw/h*
1946	*88.022 kw/h*
1947	*107.430 kw/h*
1948	*136.628 kw/h*

[1] SJAN Argeş, fond Societatea Concordia, dosar 104/1937, f. 1.
[2] *Ibidem*, f. 2.
[3] *Ibidem*, dosar 24/1926-1934, f. 12.
[4] *Ibidem*, dosar 56/1939-1941, f. 51-52.
[5] *Ibidem*, dosar 24/1926, f. 13-15.
[6] *Ibidem*, dosar 2/1924-1943, f. 69v.
[7] *Ibidem*, dosar 11/1932-1937, f. 13.
[8] *Ibidem*, dosar 41/1941, f. 28.
[9] *Ibidem*, dosar 3/1924, f. 11.
[10] *Ibidem*, dosar 41/1941, f. 24.
[11] *Ibidem*, dosar 2/1924-1943, f. 97-98.
[12] *Ibidem*, dosar 14/1945, f. 64.
[13] *Ibidem*, dosar 242/1942-1948, f. 180.
[14] *Ibidem*, dosar 14/1945, f. 64.
[15] *Noua centrală electrică de la „Schitu-Goleşti",* în M.P.R., nr. 9/1929, p. 777.
[16] SJAN Arges, fond Societatea Concordia, Departamentul

Minier Schitu Goleşti, dosar 7/1942-1943, f. 7.

[17] *Ibidem*, f. 229.

[18] *Ibidem*, f. 455.

[19] *Ibidem*, fond Societatea Concordia, dosar 2/1924-1943, f. 98.

[20] *Ibidem*, dosar 132/1944, f. 1.

[21] *Ibidem*, dosar 23/1943, f. 5.

[22] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 341.

[23] *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 336-337.

[24] *Ibidem*, fond Societatea „Creditul Minier", dosar 11/1943-1944, f. 34.

[25] *Ibidem*, dosar 240/1947-1948, f. 12.

Motorsportul argeșean se conjugă la ... trecut (IV)[1]

ing. Nicolae COSMESCU

PRIMA ORGANIZARE ADEVĂRATĂ

În tot acest timp, în ţară lucrurile evoluează destul de rapid. Au loc numeroase „mese rotunde", în care îşi spun părerea, avansează propuneri şi soluţii mulţi dintre cei angrenaţi în automobilismul de performanţă. Vremurile se schimbă. Raliurile suferă o puternică metamorfoză. Îşi reduc din lungimile gigantice, dar le creşte numărul de probe speciale, privilegiind competiţia în dauna turismului. Şi parcul auto al concurenţilor suferă mutaţii serioase. Apăruse Dacia 1300 care, la iniţiativa „fratelui mai mare", obţinuse şi omologarea sportivă din partea FIA. Iar echipa piteşteană era deja dotată cu noile produse ale industriei româneşti de specialitate.

În condiţiile în care formaţia argeşeană nu era catalogată drept o adevărată echipă de uzină, trebuia făcut ceva. Ocazia se iveşte în toamna lui '72, odată cu apariţia GUATA. Acronim ce semnifica: Grupul Unitãţilor de Asistenţă Tehnică Auto. Altfel spus, centrala service-urilor Dacia din România.

Imediat după înfiinţarea acesteia, are loc o reuniune a tuturor celor implicaţi în fenomenul sportului auto din uzină, realizându-se o nouă organizare a competiţiilor. Este numită o altă conducere, subordonată directorului GUATA. Un mare iubitor al sportului, care era hotărât să schimbe faţa lucrurilor. *„Dacia trebuie să devină o adevărată echipă"*, este ideea călăuzitoare a demersului său. Este primul care avansează o astfel de deviză până atunci nici măcar şoptită.

Ştefan Iancovici a rămas până astăzi singurul pilot care a devenit în acelaşi an campion absolut al României la raluri, viteză în coastă şi viteză pe circuit. Iar aceaste performanţe sunt legate de numele unei echipe argeşene.

Totodată, se anunţă şi o deschidere spre promovarea de piloţi din oricare unitate service subordonată, cu condiţia să fie valoros şi să respecte *„fără comentarii regulamentul de ordine"*. Se declară chiar şi o intoleranţă la vedetism. O cruciadă împotriva acestei manifestări.

Centrul de comandă trece acum de la „cabană", unde-şi afla sediul fostul responsabil al competiţiilor de până atunci, la service-ul Dacia din Ştefăneşti. Începea o perioadă de puternică emulaţie.

OPORTUNITĂŢI ŞI RISCURI

Timpul mergea neabătut înainte. Sub aspectul organizării, echipa era într-un progres considerabil. Vor fi introduse atât de necesarele maşini de asistenţă tehnică. Câte una la fiecare autoturism de concurs. Şi aşa vor rămâne pe toată durata existenţei compartimentului de competiţii. Apelul la acestea devenise o necesitate imperioasă, fiindcă echipa, în integralitatea sa, sau parţial, începuse să fie tot mai solicitată pentru întrecerile internaţionale, în care să reprezinte România. Ceea ce echivala cu un succes. Rezultate însă nu se obţin. Chiar dacă nu se mergea decât rar la curse mai galonate.

De vină era, în primul rând, materialul de concurs. Dar nu numai! Sunt şi alte manifestări ce îi afectează viitorul. Apar tot felul de combinaţii ciudate în echipaje, în timp ce indivizi care într-un viitor destul de apropiat aveau să se dovedească de mare valoare, nu-şi găsesc încă locul în echipă.

„Băieţii noştri," deşi mai mereu abandonau, pozau mai mult în... învingători, întrucât, ziceau aceştia, *„câştigăm experienţă"*!? Un laitmotiv pe care directorul GUATA nu l-a mai putut digera. Şi cum într-o analiză publicată, regretatul Dumitru Lazăr cita printre *„asociaţiile sportive bine închegate"* din ţară pe multe altele, dar nu şi gruparea argeşeană, decizia de a trece cursele de la service la uzină n-a mai întârziat. La încheierea sezonului din 1975, cu tot rezultatul de excepţie obţinut de cuplul Iancovici-Vezeanu, echipa părăsea locaţia din Ştefăneşti.

Vechea gardă devenea de domeniul amintirilor. Multe şi frumoase. Încântătoare. De ascultat „la gura sobei". De acum, însă, altul este cel care se află la comandă. Care va face promovările. A „monştrilor sacri", care vor trimite rapid în uitare faptele de vitejie, dar şi nereuşitele vremurilor de început.

CAMPIONUL POLIVALENT

Printre cei care s-au lansat încă de la reluare, în marea aventură a automobilismului competiţional autohton, se afla şi un tânăr înalt, zvelt, timid. Venea direct din motociclismul de viteză, unde nu fusese un *no name*, ci era unul dintre aşii incontestabili ai acesteia. De 12 ori campion naţional, succese în câteva întreceri internaţionale, maestru al sportului, sunt elementele definitorii ale unui CV de invidiat! Numele lui: Ştefan Iancovici. „Fane", pentru apropiaţi. Profesia: mecanic auto.

Din prima secundă a reintroducerii competiţiilor auto, fapt petrecut în îndepărtatul an 1965, „Fane" n-a avut niciun moment de ezitare. Şi-a părăsit o dragoste ce durase 18 ani, pentru o alta ce-l atrăgea cu un magnetism nebun. Alături de care era convins că va avea parte de un mariaj la fel de fericit. Abandonase ghidonul pentru volan. La 33 de ani, cât avea el atunci, niciun vis nu părea utopic. Orice speranţă era posibilă, putea deveni realitate.

Începuturile n-au fost spectaculoase, rezultatele sale nu erau dintre cele mai strălucitoare. Cu toate acestea, mecanicul bucureştean a reuşit să capteze atenţia prin calităţi pe care puţini le aveau la vremea aceea. Poseda un stil de pilotaj elegant, curat, eficace. O puritate a traiectoriei ce suscita admiraţia. Rula într-un ritm foarte ridicat, dar menaja totuşi mecanica. Mai adăugaţi acestor calităţi sportive şi pe cele umane şi veţi obţine o combinaţie destul de rară. Aceea a unui individ căruia să-i cauţi prietenia. Marea sa timiditate era egalată doar de o la fel de mare generozitate. Conciliant, elegant, de o disciplină aproape aristocratică.

Ion Gîrjoabă l-a cunoscut încă de pe atunci, în calitate de component al echipei naţionale. Împreună, au obţinut un succes cu rezonanţă în epocă. Au câştigat clasa, şi au terminat pe locul secund în ierarhia generală a „Raliului Balcanic" din 1971. O competiţie cu probe masacrante, preluate de la faimosul „Acropolis-rally", etapă de campionat mondial. Iar rezultatul a avut o influenţă covârşitoare în obţinerea titlului de campion balcanic la categoria lor.

Într-o asemenea competiţie, chiar simplul fapt de a ajunge la finiş putea fi considerat o realizare de excepţie, într-atât de tiranic era tratamentul la care era supusă mecanica. Din această perspectivă, Iancovici era liniştit. Cunoştea perfect autoturismul pe care concura. Îi ştia toate punctele slabe, ce puteau să cedeze. Tenace şi meticulos, înainte de a pleca îşi demonta singur întreaga maşină. Nu să vadă „de ce merge", ci tocmai pentru a nu avea surpriza că ceva ar putea înceta să mai meargă. Ştia ce avea de îndurat şi a ales calea riscului zero. Nu s-a înşelat. Dacă se întâmpla ca în timpul cursei să devină mai euforic, Gîrjoabă era lângă el şi îi tempera ardoarea. „Fane" îl asculta, fiindcă îi aprecia experienţa şi inteligenţa. Nicio imponderabilă mecanică sau umană nu şi-a găsit locul în timpul „campaniei din Balcani". Aceasta a fost geneza succesului ce i-a făcut pe mulţi să cadă pe spate. Iar pe Ion „Neluş" Gîrjoabă, să poată afirma, oricând este întrebat: *„Iancovici era un tip de toată isprava. Şi ca om şi ca pilot. Nu te puteai supăra pe el"*.

„BUN, AMBIŢIOS, DISCIPLINAT"

Puţini ani mai târziu, următorul mare vis al lui Iancovici era să ajungă în echipa uzinei de la Colibaşi. Conjunctura părea a fi favorabilă. Grupării amintite, prin absenţa îndelungată a lui Ilioaea, îi lipsea un adevărat vârf de lance. În plus, deschiderea către primirea de piloţi din service-urile din ţară nu era deloc neglijabilă. Iar Ştefan Iancovici lucra în reţea. La Pantelimon.

Demersul de accedere în echipa dorită şi l-a început printr-un telefon dat şefului competiţiilor. Paradoxal, oricât de bun era, oricâte rezultate îl recomandau, n-a reuşit „din prima". Tenace, Iancovici a continuat să insite. Să caute oameni care să-l ajute. Simţea că acolo, în acea grupare sportivă, va fi ce a fost şi la moto. Rând pe rând, au pus o vorbă bună un înalt personaj din ACR, şi chiar un director din uzină. Eforturi sortite şi ele eşecului.

Şi cum în viaţă orice se rezolvă doar atunci când îi este dat să se rezolve, iată că se produce şi acel moment. Într-o şedinţă ce se ţinea la sediul forului sportiv naţional, marele sportiv Marin Dumitrescu face apel la întreaga sa putere de persuasiune şi reuşeşte să-l convingă pe conducătorul curselor de la Dacia. Cuvintele magice au fost puţine, dar mai mult decât edificatoare: *„bun, ambiţios, disciplinat"*. Trei

Cu Ion Gârjoabă (în dr. foto), primul argeşean campion balcanic la raliuri, Iancovici a fost coechipier la echipa naţională.

cuvinte ce au spus totul. Trei calităţi pe care oricare şef de echipă ar vrea să le regăsească la toţi sportivii săi.

Ştefan Iancovici a venit şi s-a apucat de treabă. A primit un Renault 12 Gordini, un material cu adevărat competitiv. Dar nici aici, şi nici acum, rezultatele nu sunt cele pe care le aştepta. De care se simţea capabil. Unele au chiar o considerabilă doză de amărăciune. Marea problemă a începutului colaborării a fost găsirea unui copilot pe măsura talentului său. În acest sens, o întâmplare este mai mult decât edificatoare. Petrecută într-un „Raliu al Dunării".

Pentru care, francezii de la Renault aduc la uzină, exclusiv pentru această întrecere care la vremea respectivă atrăgea nume de mare rezonanţă din circuitul internaţional, un Renault 12 Gordini, de 165 cai putere. Bestiali şi virili. „Marea Gordină albă", cum va rămâne în folclorul vremii. Şi care îi este încredinţată lui „Fane" Iancovici, *bien sur*. Ea va fi asistată pe traseu şi de mecanici francezi.

Cursa se derula perfect pentru român, îndreptăţind speranţele că va veni foarte sus în clasament. Unii erau şi mai entuziaşti, pronosticând că-l va învinge chiar şi pe marele Walter Röhrl, pe atunci doar campion al Europei!

Din păcate, nu vom şti niciodată care dintre ei ar fi avut dreptate. Aflat într-un punct de asistenţă, Gîrjoabă vede de la distanţă maşina. I se pare că ceva nu e în regulă, întrucât nu rula într-un ritm alert. Din contră, ca şi cum ar avea tot timpul din lume, pilotul mai şi frânează, disciplinat, lăsând să treacă un cârd de gâşte. Când s-a oprit, presupunerile sumbre s-au adeverit: totul se sfârşise. Navigatorul lui Iancovici făcuse o gafă monumentală: ratase un control de trecere, care aducea după sine excluderea. Cursă încheiată pentru „Fane". Maşină luată înapoi de francezi. În paranteză fie spus, câteva nume mari ale navigaţiei de mai târziu vor afirma că fiecare dintre ei putea să fie în dreapta lui Iancovici, dar... Deşi aceştia ar fi fost doar debutanţi la momentul respectiv, calităţile pe care aveau să le dovedească nu peste mulţi ani ne îndreptăţesc să credem că o asemenea eroare nu s-ar fi întâmplat. Cu siguranţă, nu.

Avatarurile lui Fane Iancovici se vor apropia şi ele de final abia în urma unei curse ce avea loc în Bulgaria. Ştia că nici acea întrecere nu va fi a lui. Fiindcă o făcea cu un alt navigator, de care aţi mai citit: precedentul şef al competiţiilor, pe când acestea îşi aveau cartierul general la Ştefăneşti. Şi care, în euforia urmăririi unor concurente, îl va băga... într-un cap de pod! Din fericire, fără a afecta grav maşina. Însă, odată ajunşi acasă, Iancovici, sătul de atâtea experienţe nefericite, îşi întreabă coechipierul, elegant, dar sportiv, dacă ar avea ceva împotrivă să nu mai meargă împreună. Ar fi dorit să continue cu Petre Vezeanu, bucureştean şi el. Cu care ar fi putut comunica mai bine şi mai uşor. Şi aşa s-a şi întâmplat.

ÎN RITM DE MARŞ TRIUMFAL

"Cuplarea" cu Petre Vezeanu, "tatăl navigatorilor" români, întemeietorul pe aceste plaiuri al unei mari arte care, din păcate, va avea mai mereu parte de prea puţini artişti adevăraţi, a însemnat pentru pilotul bucureştean şi sfârşitul

Iancovici alături de Petre Vezeanu (în stg.); semnatari ai unor rezultate cu adevărat de excepţie.

contraperformanţelor demne de un roman de serie neagră. Ele vor rămâne în memoria cunoscătorilor drept excepţii pur anecdotice. "Combinarea" cu Petre Vezeanu a echivalat cu naşterea unuia dintre cuplurile legendare ale automobilismului românesc din toate timpurile.

În 1975 se revine la organizarea unui campionat naţional de raliuri. Un nou început ce va evidenţia rapid calităţile de pilot superdotat ale lui Iancovici. Alături de navigatorul său, se impune într-o competiţie majoră, cum era „Raliul României", dar şi în cel al "Castanilor", organizat în Maramureş. Ultima dintre victorii fiind dobândită şi cu larga complicitate a sorţii, echipajului lider al întrecerii rupându-i-se cablul de ambreiaj. Dar soarta face şi ea parte din joc. Este chiar determinantă. Ea diferenţiază un mare campion de un foarte bun pilot.

Finalul de sezon îi găseşte pe cei doi bucureşteni, sportivi ai echipei argeşene, pe a doua treaptă a podiumului clasamentului absolut. General. O performanţă remarcabilă! Un preludiu la ceea ce se va întâmpla în anul următor, când o serie fantastică de patru victorii îi va propulsa pe Iancovici şi Vezeanu până în vârful ierarhiei româneşti a disciplinei! Care până atunci nu avea "uzina" în rol principal. Forţele de prim rang erau concentrate la Timişoara şi mai ales Balş, unde faimoasa, dar efemera, IOB făcea legea. Un marş triumfal, început cu o victorie la Iancovici "acasă", în raliul Banatului. Continuată cu un succes pe circuitul trasat pe străzile Timişoarei, şi completată în mod strălucit de câştigarea coastei de la Păltiniş. Fabulos debut de sezon! Cu câte un succes în fiecare din campionatele organizate în ţară! Victorii ce nu vor rămâne singulare.

În acel an au mai fost şi participări la competiţii din afara graniţelor dar, deşi au fost cei mai bine clasaţi dintre conaţionali, poziţiile pe care au terminat nu sunt deloc flatante.

Tot în premieră pentru automobilismul argeşean, în faimosul "top 10" anual, Ştefan Iancovici este *il primo di tutti*. Numărul unu naţional, ca şi în cele trei campionate româneşti ale anului. Performanţă rămasă unică până astăzi!

[1]Pentru pasionați și pentru mai multe detalii, a se vedea și lucrările noastre *Cu accelereţia la planşeu*, Ed. Imprimeriile Coresi, Bucureşti, 2008 și *Destine de campioni*, Ed. Quattroprint,Timişoara, 2012.

Un manuscris interbelic inedit

prof. Ion I. ŞTEFAN

Printre familile celebre ale Muscelului se numără şi familia Belizarie, de origine elenă. O familie de proprietari rurali şi urbani, de artişti plastici, cadre didactice, funcţionari. Printr-o întâmplare fericită, un membru al acestei ilustre familii va deveni muscelean, iar apoi toţi descendenţi lui vor aparţine acestor meleaguri. Una dintre personalităţile comunei Domneşti, Popa Niţă, după ridicarea Bisericii ,,Buna Vestire'' din localitate, căuta un pictor valoros care să picteze sfântul locaş de cult. Avea să-l găsească tocmai la Buzău. Paraschivescu Belizarie, născut la 1817, era vestit în zugrăveli de biserici. După ce a venit de la Buzău la Domneşti să picteze biserica de aici, s-a căsătorit cu Safta Sultanii având cu aceasta doi copii: Vasile, învăţător (fost senator) şi Mihai (învăţător). După şase ani, murindu-i soţia, Paraschivescu Belizarie se va căsători cu Paraschiva Stăncioiu, rezultând din căsătoria lor trei copii: Ion (colonel în Armata Regală Română), Dumitru, Maria şi Gogu.

Aşa cum am încercat de cele mai multe ori în paginile îndrăgitei noastre reviste de istorie, voi prezenta un document inedit, document care a aparţinut fiului lui Paraschiv Belizarie, colonelul Ion Belizarie. Acesta a construit în anul 1931 o casă pe un teren aparţinând localităţii Izvorani-Ştefăneşti, pe atunci făcând parte din fostul judeţ Muscel. Colonelul Ion Belizarie a pus la temelia casei ce urma a fi construită un document care nu este altceva decât o caracterizare a societăţii româneşti din acel an, 1931. Deşi sintetică, această caracterizare vine din partea unui om cu pregătire generală şi militară solidă, care reuşeşte să facă o fotografie prin care surprinde politicul, socialul, precum şi starea morală a societăţii româneşti la începutul domniei regelui Carol al II-lea (1930-1940). Perioada este una de criză, de neliniște socială și politică. Votul universal acordat în anul 1918 a surprins nepregătită societatea românească, formată în mare parte din oameni care trăiau în mediul rural, fără o pregătire care să le permită să se apere în fața ofensivei politicianiste. Colonelul Ion Belizarie nu neagă rolul votului universal și necesitatea lui, dar consideră că aplicarea lui a venit prea devreme și de aici multele neajunsuri. În aceste condiții, demagogia și corupția au luat o amploare înspăimântătoare atingând inclusiv guvernul. Privind tabloul descris de vrednicul descendent al familiei Belizarie, gândul te duce la situația de astăzi în care, cel puțin în plan politic, vedem multe asemănări.

Atunci când a pus documentul la temelia casei sale, colonelul Ion Belizarie îşi exprima speranţa că la o eventuală dărâmare a acesteia, cele scrise de el vor fi aflate şi citite. Timpul s-a scurs şi casa a intrat în posesia altui proprietar. Acesta a dărâmat-o, găsind documentul despre care am amintit mai sus şi pe care îl redăm mai jos[1].

Comuna Izvorani *Jud. Muscel*

În anul 1931 luna August
Sub domnia Regelui Carol al II-lea
Preşedintele Cons. De Minştrii fiind Profesorul Nicolae Iorga

S-a construit această casă, de către subsemnatul Colonelul Ioan Belisarie, născut la 10 Noiembrie 1879, în com. Domneşti, tot acest judeţ, din pictorul Belisare I. Paraschivescu şi soţia lui Paraschiva, ambii azi decedaţi. Am devenit proprietarul acestei vii în baza ordonanţei de adjudecare N.10218/928, a Tribunalului Ilfov S.N.-Domiciliul principal îl am în Bucureşti, str. Clucerului N.31.

Caracteristicile epocii. Ne găsim în perioada care urmează marelui război European dintre anii 1914-1918 ale cărui consecinţe le suferim grozav.

Consecinţele economice se pot rezuma în aceste cuvinte: după războiul European la care şi noi am luat partea foarte sângeroasă, ţara s-a mărit şi pâinea s-a micşorat. Aceasta, numai din nepriceperea oamenilor care ne-au guvernat, căci de unde până la războiul cel mare, boerii care ne guvernau cheltuiau averile lor ca să facă politică, după război în timpul democraţiei integrale, toţi demagogii vin la guvern cu datorii imense şi pleacă cu sute de milioane.

Aceasta se datoreşte votului universal -reformă socială prea înaintată pentru cultura poporului nostru- care a dat acelaşi drept de vot şi omului cu cea mai vastă cultură, ca şi ultimului văcar din sat. Se înţelege uşor că din cauză că marea majoritate a locuitorilor ţărei sunt ţărani, această reformă a adus apa la moară unui partid de demagogi, aşa zisul partid naţional-ţărănist, care a dus ţara la faliment, făcând în schimb pe mulţi din partizanii lor, mutimilionari.

Consecinţele morale. De unde se credea că războiul cel mare, cu toate grozăviile lui, va face pe oameni mai buni şi mai cinstiţi, din contră, la acestă epocă, sunt mai răi şi mai necinstiţi.- O stare de nevroză specială i-a cuprins pe mai toţi; toţi vor să se îmbogăţească fără muncă şi înşelând pe alţii.- Datornicii nu mai plătesc, fiindcă demagogii au făcut legi în acel scop; muncitorii nu mai muncesc şi aşteaptă să-i întreţină colectivitatea; proprietatea e aproape să dispară; o criză grozavă bântuie ţara; autoritatea guvernului este aproape ştearsă şi nu guvernează decât cu legi draconice.- Oamenii culţi, cinstiţi şi muncitori stau deoparte, în neputinţa de a lupta cu pleava pe care votul universal a ridicat deasupra. Se consideră ca un curaj de om nebun a se construi pe acele vremuri, curaj pe care l-am avut eu care semnez aceste rânduri destinate posterităţii şi care sper că se vor găsi la o eventuală dărâmare a casei.

(ss) indescifrabil Ionel Belizarie
Care are de soţie pe Maria Belizarie, născută
Pr. N. Ionescu din Com.Domneşti-jud. Muşcel
Izvorani 18 August 1931 Amin!

[1] Am folosit informațiile cuprinse în manuscrisul original aflat în posesia prof. univ. dr. ing. Ion Tabacu. De asemenea, pentru mai mult informații despre colonelul Belizarie, a se vedea George Baciu și Ion C. Hiru, *Oameni de seamă ai Domneștiului,* în Revista ''Pietrele Doamnei'', anul II, nr. 5 (17), mai 2008, pp. 1-2.

Comuna Isvorani Jud. Mușcel

In anul 1931 luna August.
Sub domnia Regelui Carol al II-a
Președintele Cons. de Miniștrii fiind Profesorul Nicolae Iorga
S'a construit această casă, de către subsemnatul, Colonelul Ioan Belisare, născut la 10 Noembre 1879, în Com. Domnești, tot acest județ, din pictorul Belisare I. Paraschivescu și soția sa Paraschiva, ambii azi decedați.
Am devenit proprietarul acestei vii în baza ordonanței de adjudecare Nr. 10218/928 a Trib. Ilfov S. N. - Domiciliul principal îl am în București str. Clucerului Nr. 31.
Caracteristicile epocei: Ne găsim în perioada care urmează marelui războiu european, dintre anii 1914-1918, ale cărui consecințe le suferim grozav.
Consecințele economice se pot rezuma în aceste cuvinte: „după războiul european, la care și noi am luat parte foarte sângeroasă, țara s'a mărit și pâinea s'a micșorat. – Aceasta, numai din nepriceperea oamenilor care ne-au guvernat, căci de unde până la războiul cel mare, boerii care ne guvernau își cheltuiau averile lor ca să facă politică, după războiu, în timpul democrației integrale, toți demagogii vin la guvern cu datorii imense și pleacă cu sute de milioane.
Aceasta se datorește votului universal – reformă socială prea înaintată, pentru cultura poporului nostru – care a dat acelaș drept de vot și omului cu cea mai [illegible]